

ISSN
2547-989X

Sinop Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi

Araştırma Makalesi

Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9 (2), 1873-1916

Geliş Tarihi:24.07.2025 Kabul Tarihi:28.11.2025

Yayın: 2025 Yayın Tarihi:30.11.2025

<https://doi.org/10.30561/sinopUSD.1749887>

<https://dergipark.org.tr/sinopUSD>

ERKEN MODERN DÖNEMDE ASKERİ DEVRİM: STRATEJİK DÖNÜŞÜMLER, TEKNOLOJİK GELİŞMELER VE KURUMSAL YAPILANMA

Mehmet SOLAK*

Öz

Bu çalışma Michael Roberts'in 1950'lerde ortaya attığı ve Geoffrey Parker gibi tarihçiler tarafından geliştirilen "askerî devrim" teorisini temel alarak, Erken Modern Dönemde askerî alanda yaşanan köklü dönüşümleri, bu dönüşümlerin yalnızca Avrupa'da değil, küresel ölçekte nasıl bir paradigma değişimine yol açtığını sistematik bir şekilde ele almaktadır. Özellikle ateşli silahların savaş alanında yaygınlaşması, askerî teknolojiadaki ilerlemeler ve özellikle piyade birliklerinin örgütlenme biçimindeki radikal değişimler, bu dönemde savaş stratejilerini ve orduların yapısal organizasyonunu derinlemesine yeniden şekillendirmiştir. Bu bağlamda Orta Çağ'ın simgesel süvari güçlerinin ve şövalyelik kurumunun yerini piyade birliklerinin alması, ateşli silahların savaş alanında belirleyici bir rol üstlenmesi, "*trace italienne*" gibi yeni tahkimat sistemlerinin ortaya çıkışı ve lojistik altyapıda kaydedilen ilerlemeler, askerî devrimin temel unsurları olarak değerlendirilmelidir. Hatta öyle ki, bu askerî dönüşümlerin etkilerinin yalnızca savaş alanıyla sınırlı kalmayıp, devletlerin bürokratik yapılarını, ekonomik kaynaklarını ve uluslararası güç dengelerini köklü bir şekilde dönüştürdüğü tarihsel ve teknik bağlamda bilinen bir gerçektir. Nitekim merkezi orduların kurulması ve sürekli orduların finansmanı, devletlerin vergi toplama mekanizmalarını ve idari kapasitelerini artırarak modern devletlerin oluşum sürecini hızlandırmıştır. Belirtilen çerçevede elinizdeki araştırma, Erken Modern Dönemde yaşanan askerî devrimin modern devletlerin ortaya çıkışındaki belirleyici rolünü tarihsel bir perspektifle inceleyerek, bu dönüşümlerin askerî stratejiler ile siyasi-ekonomik yapılar arasındaki karşılıklı etkileşimini ve birbirini nasıl şekillendirdiğini kapsamlı bir şekilde analiz etmekte; askerî devrim teorisinin yalnızca savaş tarihine değil, aynı zamanda devletlerin evrimine ve uluslararası sistemin şekillenmesine dair kapsamlı bir çerçeve sunduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Askerî Devrim, Erken Modern Dönem, Piyade Yapılanması, Ateşli Silahlar, Stratejik Dönüşümler

* Doç. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, mehmet溶ak@ibu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-5304-7353>

This work is licensed under CC BY-NC-ND 4.0

Military Revolution in the Early Modern Period: Strategic Transformations, Technological Developments, and Institutional Structuring

Abstract

This study is based on the "military revolution" theory initially proposed by Michael Roberts in the 1950s and further developed by historians such as Geoffrey Parker. It systematically examines the profound transformations in the military sphere during the Early Modern Period, exploring how these changes not only reshaped Europe but also triggered a paradigm shift on a global scale. The widespread adoption of firearms on the battlefield, advancements in military technology, and particularly the radical changes in the organizational structure of infantry units profoundly redefined war strategies and the structural organization of armies during this era. In this context, the replacement of the symbolic cavalry forces and the institution of chivalry from the Middle Ages by infantry units, the decisive role of firearms on the battlefield, the emergence of new fortification systems such as the trace italienne, and the progress in logistical infrastructure should be regarded as fundamental elements of the military revolution. Indeed, it is a well-established historical and technical fact that the impacts of these military transformations were not confined to the battlefield alone but also fundamentally altered the bureaucratic structures, economic resources, and international power dynamics of states. The establishment of centralized armies and the financing of standing forces accelerated the formation of modern states by enhancing states' tax collection mechanisms and administrative capacities. Within this framework, the research paper investigates the decisive role of the military revolution in the emergence of modern states during the Early Modern Period from a historical perspective. It comprehensively analyzes the mutual interaction between military strategies and political-economic structures, demonstrating how they shaped one another. Furthermore, it highlights that the theory of military revolution offers a comprehensive framework not only for understanding the history of warfare but also for elucidating the evolution of states and the shaping of the international system.

Keywords: Military Revolution, Early Modern Period, Infantry Formation, Firearms, Strategic Transformations

Giriş: Erken Modern Dönemde Askerî Devrimin Devlet Yapılarına Etkisi

Askerî tarihin en köklü dönüşümlerinin yaşandığı bir çağ olarak kabul edilen Erken Modern Dönemde, savaş stratejilerinden orduların yapısal organizasyonuna, teknolojik yeniliklerden devletlerin bürokratik ve ekonomik yapılarına kadar geniş bir yelpazede radikal değişimler yaşanmıştır. Dolayısıyla bu dönüşümlerin nedenleri ve sonuçlarını kavrayabilmek için tarihçiler, özellikle savaşın doğasını ve devletler üzerindeki etkilerini analiz eden çeşitli kuramsal yaklaşımlar geliştirmiştir. Bu açıdan Michael Roberts'in 1950'lerde ortaya attığı (Roberts, 1956; Roberts, 1995,

ss. 13-35) ve Geoffrey Parker gibi tarihçiler tarafından geliştirilen “askerî devrim” teorisi, söz konusu dönüşümleri anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır.¹ Söz konusu teori, özellikle ateşli silahların yaygınlaşması, piyade birliklerinin örgütlenmesindeki radikal değişimler ve yeni tahkimat sistemlerinin ortaya çıkışı gibi unsurların, sadece savaş alanını değil, devletlerin yapısını ve uluslararası güç dengelerini de derinden etkilediğini belirtmektedir. Nitekim askerî devrim, yalnızca Avrupa’da değil, küresel ölçekte bir paradigma değişimine yol açarak, Orta Çağ’ın simgesel süvari güçlerini ve şövalyelik kurumunu, ateşli silahlarla donatılmış piyade birliklerine dönüştürürken aynı zamanda *trace italienne* gibi yeni tahkimat

¹ Geoffrey Parker, Michael Roberts’in 1560-1660 dönemi üzerine geliştirdiği “askerî devrim” tezini tarihsel veriler ışığında eleştirel bir incelemeye tabi tutar. Bu bağlamda Parker, Roberts’in dört temel savı —taktiksel dönüşüm, stratejik değişim, orduların niceliksel büyümesi ve savaşın sosyo-politik etkileri— üzerinde durarak, bu değişimlerin devrimsel nitelikte mi yoksa evrimsel süreçler sonucu mu ortaya çıktığını sorgular. Parker, ilk olarak Roberts’in “taktik devrim” iddiasını değerlendirir ve Maurits van Nassau ile Gustavus Adolphus’un askerî reformlarının abartıldığını ileri sürer. Zira XVI. yüzyılda İspanyol tercios birlikleri, halihazırda disiplinli ve modüler taktiklerle savaşmakta, Rönesans İtalya’sında ise standardize edilmiş formasyonlar kullanılmaktaydı. Hollandalıların *Wapenhandelinge* gibi talim kılavuzlarıyla eğitim süreçlerinde standardizasyon sağlamaları önemli bir gelişme olmakla birlikte, bu uygulamaların yenilik derecesi hem kronolojik hem de coğrafi bağlamda sınırlı kalmıştır. Stratejik düzlemde Parker, *trace italienne* tarzı tahkimatların kuşatma savaşlarını uzatarak Roberts’in “muharebelerin önemsizleşmesi” teziyle kısmi bir uyum gösterdiğini kabul eder; ancak bu değişimin temelinde teknolojik zorunlulukların yattığını vurgular. Öte yandan, Otuz Yıl Savaşları’nda İspanya’nın White Mountain (1620) ve Nördlingen (1634) zaferleri, konvansiyonel taktiklerin etkinliğini sürdürdüğünü ve stratejik dönüşümün daha çok tedrici bir karakter taşıdığını göstermektedir. Roberts’in orduların büyümesini esasen taktik ve strateji alanındaki değişimlere bağlamasına karşın Parker, 1530-1710 arasında orduların yaklaşık on kat büyümesini demografik artış, merkezi vergi rejimleri, devlet borçlanma araçları ve gelişen lojistik altyapı gibi yapısal etkenlerle açıklar. Özellikle Hollanda’nın düşük faizli borçlanma sistemi, sürekli orduların sürdürülebilir finansmanında belirleyici bir rol oynamıştır. Dördüncü olarak, orduların büyümesinin mutlak monarşilerin güçlenmesine katkı sağladığı ve bu durumun XVII. yüzyıl Genel Krizi bağlamında ciddi ekonomik yükler doğurduğu konusunda Parker, Roberts ile kısmi bir uzlaşa içindedir. Bununla birlikte, bu dönüşümün ani bir devrim değil, uzun vadeli ve çok boyutlu bir evrim süreci olduğunu ileri sürer. Parker’ın vardığı sonuca göre, askerî devrim tezinin geçerliliği, esasen ordu ölçeği ve mali yapılarla sınırlıdır; taktik ve strateji alanındaki iddialar ise yeterli ampirik dayanaklardan yoksundur. Buna rağmen söz konusu tezin XX. yüzyılda bile akademik ilgi görmesini, devlet-toplum ilişkilerinde meydana gelen yapısal dönüşümlerin uzun vadeli etkilerine bağlar. Bu konuda bkz.: (Parker, 1976; Parker, 1995, ss.37-54; Parker, 2006).

sistemleriyle savaş stratejilerini ve savunma doktrinlerini de kökten değiştirmiştir.² Bu değişimler ise, devletlerin merkezi ordular kurma ve daimî orduları finanse etme zorunluluğunu beraberinde getirmiştir., Bununla birlikte vergi toplama mekanizmalarını ve idari kapasitelerini de geliştirmelerine sebep olarak modern devletlerin oluşum sürecini hızlandırmıştır.

Yukarıda belirtildiği üzere askerî devrim, savaş alanlarındaki taktiksel değişimlerin ötesine geçerek devletlerin iç örgütlenmesinden küresel güç dinamiklerine kadar uzanan çok boyutlu bir dönüşüm sürecini başlatmıştır. Bu olgunun analizi; piyadelerin feodal birliklerden profesyonel ordulara dönüşümünü, barutun savaş stratejilerinde belirleyici hâle gelişini, *trace italienne* tahkimatlarının savunma doktrinlerini kökten değiştirmesini ve lojistik altyapının kurumsal bir

² Jeremy Black, Michael Roberts ve Geoffrey Parker tarafından ileri sürülen 1560-1660 dönemi “askeri devrim” tezini eleştirel bir perspektifle değerlendirir. Özellikle İsveç ve Hollanda örneklerinin evrensel geçerliliğini sorgulayan Black, bu tezin anakronik bir abartıya dayandığını savunur. Dönemin teknolojik sınırlılıklarına — ahşap gemilerin kısa ömrü, yetersiz lojistik kapasite ve silah sistemlerinin düşük verimliliği — dikkat çekerek, askeri devrim iddiasının yapısal gerçekliklerle örtüşmediğini ileri sürer. Black, 1560-1660 yılları arasındaki Fransa-İspanya savaşlarında gözlemlenen taktiksel durağanlık ile Habsburg Avusturya’sının aristokratik ordusunun operasyonel etkinlikten uzak yapısını örnek göstererek, bu dönemdeki orduların siyasi ve askeri dönüşüm kapasitesinin oldukça sınırlı kaldığını belirtir. Ona göre esas niteliksel dönüşüm, 1660-1760 yılları arasında gerçekleşmiştir. Bu süreçte, Avusturya’da Raimondo Montecuccoli’nin piyade hareketliliğini artıran reformları ve hafif topçu entegrasyonu, Prusya’da I. Friedrich Wilhelm’in kanton sistemiyle orduyu profesyonelleştirmesi, Rusya’da I. Petro’nun daimî ordu ve donanma inşası, Fransa ve Britanya’da ise merkezileşen idari reformlar, askeri yapıda köklü değişimlerin temelini oluşturmuştur. Black’a göre, bu dönüşüm süreci ancak “devrim” nitelendirmesini hak etmektedir. XVIII. yüzyılda tüfek ve süngü entegrasyonunun sağlanması, ateş gücünün standardizasyonu ve orduların toplumsal militarizasyonu, önceki yüzyıllardaki parçalı ve sınırlı reformlara kıyasla daha sistematik ve derinlemesine bir kırılma yaratmıştır. Black, bu askeri gelişmelerin yalnızca teknolojik ilerlemelerle açıklanamayacağını, bunların mutlakiyetçi devletlerin sağladığı siyasi istikrar ve kurumsallaşan Avrupa diplomasisi bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. Böylece teknolojik determinizm yerine çok boyutlu, yapısal ve bağlamsal bir analiz önerir. Erken modern dönem savaşlarının demografik baskılar ve kırsal üretim modellerindeki çöküş gibi toplumsal etkilerini anlayabilmek için Black, 1500-1800 yıllarını kapsayan daha esnek ve uzun vadeli bir kronolojik çerçeve önerir. Geleneksel “askeri devrim” tezinden farklı olarak, XVIII. yüzyılı merkeze alan ve lojistik altyapı, bürokratik kapasite ile teknolojik adaptasyon arasındaki etkileşimi öne çıkaran alternatif bir model geliştirmektedir. Bu konuda bkz.: (Black, 1988, ss.34-36; Black, 1995, ss. 95-114; Black, 1991).

kimlik kazanmasını merkeze alan disiplinler arası bir yaklaşımı zorunlu kılmaktaydı. Özellikle ateşli silahların operasyonel etkinliğiyle eş zamanlı olarak gelişen merkezi vergi sistemleri, zorunlu askere alma politikaları ve kitlesel seferberlik stratejileri, savaşın ekonomik maliyeti ile devletin bürokratik kapasitesi arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisi doğuruyordu.³ Nitekim söz konusu sürecin Avrupa’da mutlakiyetçi monarşilerin kurumsal dayanaklarını güçlendirmesi ve devletlerarası mücadelenin geleneksel coğrafi parametreleri aşan yeni bir jeopolitik düzen yaratması, askerî teknoloji ve organizasyonun medeniyet inşasındaki katalitik gücünü açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu bağlamda İspanyol *tercio*’larından Hollanda’nın lineer düzenlerine evrilen piyade teşkilatındaki yeniden yapılanma, barut çağının tetiklediği taktik ve strateji paradigmasını savaş alanlarının hiyerarşik komuta zincirlerinden orduların toplumsal bileşimine kadar radikal bir dönüşüme uğrattı. Zaten söz konusu dönüşüm, topçu gücünün kale kuşatmalarında belirleyici rol üstlenmesi, tüfekli piyadenin süvari hücumlarına karşı taktik üstünlük kazanması ve geometrik prensiplere dayalı savunma mimarisinin (*trace italienne*) yaygınlaşması gibi üç ekseninde analiz edildiğinde, savaşların maliyetini katlanabilirlik sınırlarına çeken ve çatışma sürelerini uzatan yapısal kırılmaları ortaya koyar. Dolayısıyla Erken Modern Çağ’daki askerî devrim teorisinin,

³ Charles Tilly, Avrupa’daki devlet oluşum süreçlerini açıklarken, bu süreçlerin temel dinamiklerini “zorlama” (*coercion*) ve “sermaye” (*capital*) kavramları üzerinden analiz etmiştir. Bu çerçevede devletlerin yapısal farklılıkları, söz konusu iki kaynağın coğrafi ve ekonomik dağılımına dayanmaktaydı. Örneğin Kuzey İtalya ve Hollanda gibi sermaye yoğunluklu bölgelerde, yüksek ticaret hacmi ve finansal likidite, paralı asker kullanımını kolaylaştırmış ve bu durum, küçük ölçekli ticaret merkezli kent devletleri ile cumhuriyetlerin gelişimine zemin hazırlamıştı. Buna karşın zorlama faktörünün daha belirgin olduğu Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu gibi bölgelerde ise, askerî güce dayanan büyük, merkeziyetçi imparatorluklar ortaya çıkmış ve bu yapılar, toprak aristokrasisinin egemenliğinde şekillenmişti. Fransa ve İngiltere gibi karma yapılar barındıran ülkelerde ise hem aristokratik hem de ticari unsurlar bir arada bulunmuş, bu da ulus-devlet modellerinin gelişimine olanak sağlamış ve 1700 sonrasında askerî rekabet ortamında bu modellerin avantajlı hale gelmesine yol açmıştı. Öte yandan 1700-1918 arasındaki dönemde ulus-devletlerin savaş kapasitesinin diğer devlet biçimlerini, özellikle de şehir devletleri ve teokratik yapıları tasfiye ettiğini öne süren Tilly, savaş ile devlet inşası arasındaki simbiyotik ilişkiyi, özellikle vergilendirme ve idari kurumsallaşma süreçleri açısından ele almıştı. Bu konuyu daha ayrıntılı incelemek için bkz.: (Tilly, 2020).

teknolojik determinizme indirgenemeyecek derecede çok boyutlu ve disiplinler arası bir olgu olduğu unutulmamalıdır. Belirtilen bu yaklaşım, savaş pratiklerindeki dönüşümün yalnızca silah teknolojisiyle değil, iktidarın bilgi üretme ve örgütlenme biçimlerindeki köklü epistemolojik değişimlerle şekillendiğini ortaya koyarak, tarih yazımına Avrupa merkezci paradigmaları aşan küresel ve bütünleştirici bir analiz perspektifi kazandırmayı amaçlar.⁴

1. Erken Modern Avrupa’da Askerî Devrim: *Teknolojiden Kurumsal Dönüşüme Paradigma Kırılmaları*

Barutun yaygınlaşması ve ateşli silahların etkinliğinin artması, erken modern dönem ordularında piyade yapılanmasını köklü bir şekilde dönüştürürken, ilkel tüfek modellerinden üniformaların standartlaşmasına kadar uzanan kapsamlı bir askerî teçhizat evrimini beraberinde getirmiştir. Bu yenilikler, savaş alanındaki taktiksel ve pratik gereksinimlere yanıt vermenin ötesinde, askerî organizasyon ve idare sistemlerinde radikal bir dönüşümün temellerini atmıştır. Dolayısıyla Michael Robert’in “askerî devrim” teorisi, başlangıçta bu süreci büyük ölçekli bir paradigma değişimi olarak tanımlamış olsa da zaman içinde teori daha küçük ölçekli ve kademeli evrelere ayrılarak yeniden analiz edilmiş, bu da askerî dönüşümlerin tek bir büyük devrimden ziyade ardışık ve lokalize değişimlerle gerçekleştiğini vurgulayarak tarihsel süreçlerin karmaşıklığını daha net bir şekilde ortaya koymuştur.⁵

⁴ Savaş olgusunun evrimi, yalnızca askeri strateji ve taktiklerle sınırlı bir dönüşüm süreci olarak değerlendirilemez; aksine, bu evrim, daha geniş çaplı epistemolojik kırılmaların bir yansımasıdır. Bu çerçevede savaşın tarihsel gelişimi ile toplumsal ve kültürel dönüşümler arasında güçlü bir karşılıklı etkileşim söz konusudur. Söz konusu etkileşim, askeri pratiğin biçimlenmesinde belirleyici bir rol oynamış ve savaşın kuramsal temellerini dönüştürmüştür. Bu bağlamda kültürel ve entelektüel paradigmaların askeri uygulamalar üzerindeki etkisini kapsamlı biçimde analiz eden şu çalışmaya bkz.: (Lynn, 2003).

⁵ Clifford J. Rogers, kapsamlı bir askerî devrimin farklı evrelerden oluştuğunu savunmakta ve bu çerçevede, ilk olarak piyade devriminin gerçekleştiğini, ardından topçulukta bir devrim yaşandığını ve nihayetinde tahkimat alanında köklü dönüşümlerin meydana geldiğini ileri sürmektedir. Ona göre bu ardışık dönüşümler, bütüncül bir askerî devrimin birbirini tamamlayan alt bileşenleri olarak değerlendirilmelidir. Bu konuda bkz.: (Rogers, 1995, s.57).

Bu bağlamda askerî devrim kavramının zaman ve mekânsal sınırlarının genişletilmesi, sadece büyük çaplı dönüşümlerin değil, aynı zamanda daha erken dönemlerdeki askerî yeniliklerin de göz önünde bulundurulması gerektiğini ortaya koyar. Geoffrey Parker, askerî üniformalaştırma sürecini —belirli birlikler için standart ekipman ve kıyafet kullanımının benimsenmesini— geleneksel olarak XVI. yüzyıldaki askerî devrime atfedilen dönemden daha erken bir evreye, İtalyan Rönesansına kadar geri götürerek, bu sürecin kökenlerini yeniden değerlendirmektedir. Nitekim bahsi geçen tespit, askerî tarih yazımında önemli bir paradigma değişimine işaret etmektedir. Söz konusu değişim, İtalyan şehir devletlerinin erken modern dönemdeki askerî devrimin temel unsurları olan düzenli orduların oluşumu ve standartlaşmış ekipman kullanımı gibi alanlarda öncü bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Hatta bu durum, söz konusu askerî dönüşümlerin, tarihsel süreçteki kökenlerinin ve stratejik etkilerinin daha kapsamlı bir şekilde analiz edilmesine önemli bir katkı sunmaktadır (Parker, 1995, s. 38). Bu bağlamda söz konusu çerçeve, Michael Roberts'ın 1560-1660 yılları arasında gerçekleştiğini ileri sürdüğü askerî devrim tezini hem sorgulamak hem de eleştirel bir bakış açısıyla yeniden değerlendirmek için bir temel sağlamaktadır (Rogers, 1995, s. 56; Black, 1995, s. 97; Lynn, 1995, s. 117). Roberts'ın tezinde belirttiği gibi, bu dönemdeki askerî dönüşümler, yalnızca taktik ve teknolojik yeniliklerle sınırlı kalmayıp, orduların organizasyonel yapılarında ve savaş stratejilerinde köklü değişimlere yol açmıştı; özellikle piyade birliklerindeki donanım ve taktiksel gelişmeler, dönemin askerî doktrinlerini şekillendiren belirgin bir dönüşüm sürecini ortaya koymaktaydı. Bu süreç, savaş sanatının evriminde kritik bir rol oynayarak modern orduların temellerini atmış ve askerî tarihin seyrini kalıcı biçimde değiştirmiştir.

İsveç ordusu, özellikle Kral Gustav Adolf'un liderliği altında, erken modern dönemin askerî dönüşümlerini en iyi yansıtan örneklerden biri olarak öne çıkmakta; İsveç'in askerî reformları hem taktiksel yenilikleri hem de organizasyonel yapıdaki radikal değişimleri bünyesinde barındırarak, dönemin savaş doktrinlerine öncülük etmekteydi. Nitekim Roberts, İsveç ordusunu erken modern dönemin prototip askerî

gücü olarak tanımlarken, Kral Gustav Adolf'u da sadece askeri dehasıyla değil, aynı zamanda savaş alanındaki liderlik vizyonu ve stratejik öngörüsüyle dönemin idealize edilen savaş lordu (*Kriegsherr*) olarak konumlandırmakta ve bu yaklaşımıyla Gustav Adolf'un Avrupa'daki askeri doktrinlerinin üzerindeki kalıcı etkisini vurgulamaktadır. Roberts'in bu analizi, İsveç ordusunun bu dönemdeki dönüştürücü rolünü vurgularken, Parker ise bu dönüşümün kökenlerini daha geriye götürerek, Nassau'lu Maurice ve William Louis'in Hollanda ordusunda gerçekleştirdikleri reformların, İsveç'in askeri yeniliklerinden önce geldiğini ve bu iki liderin Avrupa'daki askeri doktrinlerin evriminde daha belirleyici bir rol oynadığını savunmaktadır. Hollanda ordusunda gerçekleştirilen reformlar arasında, sıralı/dönüşümlü yürüyüş düzeninin benimsenmesi, piyade birliklerinin hareket kabiliyetini ve ateş gücünü artırmış; arkebüzcu (tüfekli asker) sayısının artırılması ordunun ateşli silahlar kullanımındaki etkinliğini yükseltmişti. Ayrıca subay kadrosunun genişletilmesiyle, ordunun komuta ve kontrol mekanizmaları daha profesyonel bir yapıya kavuşmuş ve bu değişiklikler, İsveç'in askeri yeniliklerine zemin hazırlayarak Avrupa'daki askeri dönüşümün temel taşlarını oluşturmuştur.

Bunların yanı sıra XVI. yüzyılın sonlarında, en küçük taktik birim olarak az sayıda askerden oluşan birlikler benimseyerek ordunun esnekliğini ve operasyonel verimliliğini artırmış olan Hollanda; aynı dönemde askeri hazineler, mahkemeler, sağlık hizmetleri ve rahiplik kurumlarını geliştirerek idari ve lojistik altyapıyı modernize etmişti. Gerçekten de zikredilen reformlar, ordunun savaş alanındaki sürdürülebilirliğini ve disiplinini güçlendirerek, Hollanda'nın askeri kapasitesini bütüncül bir şekilde dönüştürmüş ve Avrupa'daki askeri reform sürecine önemli bir katkı sağlamıştır (Parker, 1995, s. 39). Buna ek olarak Parker, İsveç ordusunun 1630'lu yıllarda benimsediği birçok askeri unsurun kökeninin aslında İspanyol ordusuna dayandığını belirtmektedir. İspanya'nın XVI. yüzyılda geliştirdiği askeri yapılanma, organizasyon modeli ve taktiksel yenilikler, yalnızca dönemin Avrupa güçleri üzerinde geniş çaplı bir etkiye sahip olmakla kalmamış, aynı zamanda savaş doktrini ve lojistik yapısıyla diğer Avrupa orduları için bir model teşkil etmekteydi.

Bu bağlamda İsveç ordusunun XVII. yüzyıl başlarında gerçekleştirdiği reformların, İspanyol askeri geleneğinin izlerini taşıdığı ve bu mirasın kıtadaki askeri dönüşümler üzerinde belirleyici bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. 1560 yılında İspanya, her biri 120 ila 150 askerden oluşan ve dönemin en etkili askeri organizasyonlarından biri olarak kabul edilen üniformalı piyade birlikleri olan *tercios* sistemini kullanmaktaydı. Bunun yanı sıra İspanyol ordusunun hareket kabiliyetini ve taktik esnekliğini artıran önemli bir unsur olan, 600 ila 3000 kişi arasında değişen ve özellikle deneyimli askerlerden oluşan *escuadron* adı verilen operasyonel gruplar, daha büyük askeri yapılar arasında yer alan tugaylar ve taburların dönüştürülmesiyle oluşturulmuştu. Bu operasyonel gruplar, piyade ve süvari birliklerinin koordinasyonunu sağlayarak, İspanyol ordusunun hem savunma hem de taarruz stratejilerinde büyük bir avantaj elde etmesine olanak tanıyordu. Özellikle süvari birimleri, bu esnek yapının bir parçası olarak, hızlı manevra kabiliyetleri ve farklı silah kombinasyonlarıyla düşman hatlarında etkili bir şekilde kullanılıyordu. Dolayısıyla İspanyol süvari birimleri, her biri 60 ila 100 kişiden oluşan hafif silahlı birlikler halinde organize edilmişti ve bu süvari birlikleri, ya mızraklarla (*lanceros*) donatılarak yakın muharebede etkili olacak şekilde, ya da arkebüzlerle (*arcabuceros a caballo*) teçhiz edilerek ateş gücüne dayalı taktiklerde kullanılmaktaydı. Zaten bu yapılanma, İspanyol ordusunun hem piyade hem de süvari unsurlarını entegre bir şekilde kullanarak dönemin savaş alanlarında üstünlük sağlamasını mümkün kılıyordu. Söz konusu entegrasyon, özellikle süvari birimlerinin hızlı manevra kabiliyetleri ve çok yönlü silah kombinasyonları sayesinde, düşman hatlarında hem yakın muharebede hem de ateş gücüne dayalı taktiklerde etkili bir şekilde kullanılmasına olanak tanımıştı. İsveç ordusunun bu modeli benimsemesi ise, İspanyol askeri doktrininin Avrupa'daki yaygın etkisinin ve dönemin savaş stratejilerine yön veren yenilikçi yaklaşımının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Bu tür askeri yenilikler, sadece taktiksel bir ilerleme değil, aynı zamanda daha geniş bir askeri devrim sürecinin de parçası olarak görülmüştür. Ancak *askeri*

devrim kavramı, tarih yazımında tartışmalı bir terminoloji olarak değerlendirilmiş ve bazı araştırmacılar, bu tür dönüşümlerin “devrim” olarak adlandırılmasının uygunluğunu sorgulamıştır. Buna mukabil Clifford J. Rogers bu terimin kullanımını savunarak devrimi, ani ve köklü bir değişim süreci olarak tanımlar. Ona göre devrim, “*mevcut durumun hızla tersine dönmesi*” anlamına gelmekteydi. Bu sürecin “*bir yıldan bir asra kadar*” değişebileceğini belirten Rogers, toplumsal yapıların, fikirlerin veya ekonomilerin köklü dönüşümler geçirebileceğini vurgulamaktadır (Rogers, 1995, s. 76). Nitekim Rogers’ın, askeri dönüşümlerin yalnızca teknik ve örgütsel değişikliklerle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda geniş kapsamlı sosyo-ekonomik ve siyasi etkiler yaratarak uzun vadeli bir dönüşüm sürecini içerdiğinin altını çizdiği yeri gelmişken belirtilmelidir.

Askeri tarih yazımında, askeri devrim kavramının kapsamını yalnızca teknik ve taktiksel değişimlerle sınırlamayıp, geniş ölçekli toplumsal ve siyasal dönüşümleri de içerecek şekilde genişleten bu çerçeveyi, benimseyen yalnızca Rogers değildir; nitekim, bu kavramsal yaklaşıma Pálffy gibi diğer tarihçiler de katılmaktadır. Pálffy, orduda meydana gelen yapısal değişikliklerin kapsamını değerlendirerek “devrim” teriminin uygun bir kavramsal çerçeve sunduğunu savunmaktadır (Pálffy, 2012, s. 51).

Daha önceki paragraflarda da belirtmeye çalıştığımız gibi askeri devrim tartışmalarında, sadece stratejik ve teknolojik ilerlemeler değil, aynı zamanda orduların toplumsal bileşimi ve savaşın sosyo-ekonomik dinamikleri de önemli bir dönüşüm sürecine işaret etmekteydi. Bu bağlamda Rogers, askerî sınıfların dönüşümünü özellikle piyade sınıfı üzerinden ele alarak, feodal düzenin savaş pratiği üzerindeki etkilerinin nasıl azaldığını vurgulamaktadır. Zaten orta çağdan Erken Modern döneme geçiş sürecinde piyade sınıfında köklü bir yapısal dönüşüm gerçekleştiği ve bu sınıfın artık soylular yerine halk tabakasına mensup bireylerden oluştuğu, tarihsel olarak kanıtlanmış bir olgudur. Bu dönüşüm, yalnızca piyade sınıfının yükselişiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda orta çağın geleneksel askerî yapılarında da derin etkiler yaratmıştır. Feodal savaş düzeninin temel unsurlarından

biri olan şövalyelik kurumu da bu değişim sürecinden doğrudan etkilenmiştir. Orta çağın toplumsal ve askeri yapısında merkezi bir role sahip olan şövalyelik kurumu, soylular tarafından finanse edilip donatılan ve uzun yıllar süren özel eğitimleriyle zırhları, atları ve savaş becerileriyle donatılmış seçkin bir savaşçı sınıfı olarak savaş alanlarında belirleyici bir güç konumundaydı. Ancak, XIII. yüzyılda şövalyelik kurumunun maliyeti aşırı derecede artmış ve bu durum, savaş stratejilerinde değişikliklere yol açmıştı.⁶ Özellikle, süvari birliklerinin yüksek maliyeti ve hareket kabiliyetinin sınırlı olduğu coğrafi koşullar, piyadelerin önemini artırmaya başlamıştı. Söz konusu dönemde piyadelerin savaş alanındaki etkinliği, belirli arazi yapılarıyla doğrudan ilişkiliydi; özellikle bataklık gibi süvarilerin manevra kabiliyetini sınırlayan bölgelerde üstünlük sağlayabiliyorlardı. Bu doğrultuda, savaş taktikleri de değişime uğramış, ordular piyade birliklerinin avantajlarını maksimize edecek şekilde yapılandırılmaya başlanmıştı. Zaten uzun yayın yaygınlaşması hem menzili hem de gücü sayesinde zırhlı hedefleri uzaktan etkisiz hale getirme kapasitesi sayesinde, zırhlı şövalyelerin savaş alanındaki üstünlüğünü önemli ölçüde zayıflatmıştı. Bu teknolojik ve taktiksel dönüşüm, piyade birliklerinin önemini artırırken, aynı zamanda savaş ekonomisini de yeniden şekillendirmiş ve piyade sınıfının yükselişini destekleyen başka faktörleri de gündeme getirmişti. Öyle ki, süvari ve şövalye yetiştirme süreçleri hem atların temini ve bakımı hem de zırhların üretimi gibi yüksek maliyetli unsurlar içerdiğinden, önemli ekonomik kaynaklar gerektiriyordu; bu durum, piyade eğitiminin nispeten daha az maliyetle gerçekleştirilebilmesini mümkün kılıyordu. Gerçekten de orduların stratejik planlama süreçlerinde piyade birliklerinin rolünü ön plana çıkaran bu gelişme, söz

⁶ Rogers, XIII. yüzyılda okçuların ve piyadelerin maaşına eşdeğer olarak 32 poundluk bir maliyetin söz konusu olduğunu belirtmektedir. Bu tutar, o dönemdeki ortalama bir askerin yıllık maaşını karşılamaktadır. Ancak, XV. yüzyılda okçuların teçhizat maliyeti önemli ölçüde düşerek yalnızca bir pounda kadar gerilemiştir. Bu değişim, donanımın daha erişilebilir hale gelmesini ve dolayısıyla askerî harcamaların azalmasını sağlamıştır. Bu konuda bkz.: (Rogers, 1995, s. 58).

konusu birliklerin operasyonel ağırlığının artırılmasını zorunlu kılmaktaydı.⁷ Dolayısıyla piyade birliklerinin daha düşük maliyetli eğitimi, ekonomik olarak daha verimli bir seçenek haline gelirken, aynı zamanda savaş esirleri meselesinin de dönemin ekonomik yapısı üzerinde belirleyici etkiler yaratmasına zemin hazırlamıştır.

Bu bağlamda soyluların savaş esirleri arasında özel bir statüye sahip olmaları ve yüksek miktarda fidye talep edilmeleri, dönemin savaş ekonomisinde belirleyici bir rol oynamıştır. Soyluların bu ayrıcalıklı konumu, sadece fidye mekanizmalarını etkilemekle kalmamış, aynı zamanda savaş esirlerinin değerini ve savaş stratejilerini de şekillendirmiştir. Nitekim savaş esirlerinin fidye sistemine entegre edilmesi, özellikle piyade birliklerinin düşük maliyetli eğitiminin ekonomik verimliliği ile birleştiğinde, dönemin ekonomik yapısı üzerinde derin etkiler yaratmış ve bu durum hem askeri hem de ekonomik dinamikler açısından dönemin sosyo-ekonomik yapısını belirleyen önemli bir unsur haline gelmişti (Rogers, 1995, ss. 55-63).

Yukarıda tahlil ve teşhis etmeye çalıştığımız ekonomik ve askeri dinamikler, özellikle XVII. yüzyılda Avrupa’da yaşanan ordulaşma sürecini de doğrudan etkilemiş, orduların büyüklüğü ve yapısı üzerinde belirleyici bir rol oynamıştır. Nitekim bu dönemde Fransız ordusunun hızlı genişlemesi, söz konusu ekonomik ve askeri etkileşimlerin somut bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ekonomik ve askeri dinamiklerin orduların yapısal evrimini şekillendirmesi, yalnızca stratejik kararları değil, aynı zamanda askeri insan gücünün büyüklüğünü ve organizasyonunu da doğrudan etkilemiştir. Söz konusu kontekste Fransız ordusunun XVII. yüzyılın sonlarına doğru geçirdiği hızlı dönüşüm, Avrupa’daki genel askeri

⁷ XVI. yüzyılda, süvariler daha modern bir hareket etme ve ilerleme stratejisi benimsemişlerdi. Bu dönemde, özellikle süvari birlikleri tarafından uygulanan ve "karakol taktiği" (caracole) olarak bilinen bir saldırı yöntemi öne çıkmaktaydı. Bu taktikte, süvari birlikleri düşmana kare formasyonu içinde yaklaşır, ön sıradaki askerler yakın mesafeden ateş açtıktan sonra sağ ve sol arka kısımlarına doğru yarım daire çizerek hızla geri çekilirlerdi. Takip eden sıra ise aynı hareketi tekrarlar, böylece ateş açan ve silah dolduran birlikler sürekli bir rotasyon içinde yer değiştirir, bu sayede sürekli bir ateş gücü sağlanır ve taktiksel üstünlük elde edilirdi. Bu konuda bkz.: (Ogorec, 2011, s. 116).

gelişim trendinin bir yansıması olarak dikkate değer bir örnek sunmaktadır. Bu doğrultuda Lynn, 1610-1715 yılları arasında Fransız ordusunda meydana gelen hızlı asker sayısı artışını kapsamlı bir şekilde analiz etmektedir. Lynn'in değerlendirmesine göre, XIII. Louis döneminde Fransız ordusunun mevcudu yaklaşık 150.000 asker iken, XIV. Louis döneminde, özellikle Hollanda Savaşı (1672-1678) sürecinde, bu sayı 280.000'e ulaşmıştır. Lynn, diğer tarihçilerin en yaygın hatalarından birinin, belirli bir muharebeye katılan asker sayısını, ordunun toplam mevcudu ile eşdeğer kabul etmek olduğunu ifade ederek bu durumu eleştirmektedir. Bu çerçevede Lynn, kendi hesaplamalarında yalnızca düzenli ordu mensuplarını esas almakta olup, ücretsiz daimî birlikleri ve paramiliter unsurları değerlendirme dışı bırakmaktadır. Ayrıca, ordunun lojistik ve idari süreçlerine dolaylı yoldan dahil olan kadınlar, çocuklar, tüccarlar ve diğer sivil unsurları da toplam mevcuda dahil etmemektedir. Zaten Lynn, asker sayısını tahmin etmek amacıyla askeri raporlar, devletin mali belgeleri, resmi yazışmalar ve diğer arşiv kaynaklarını kullanmakla birlikte,⁸ mali belgelerin gerçek asker sayısını doğrudan tespit etmek için mutlak bir yöntem olmadığının altını çizer. Zira bu belgeler, fiili asker mevcudunu değil, devletin öngördüğü mali harcamaları yansıtmaktadır. Lynn, daha kesin ve güvenilir bir değerlendirme yapabilmek için şu yöntemi önermektedir: *“Orduların büyüklüğünü belirlemek için kullanılan temel yöntemlerden biri, mali belgeler ve toplam ordu mevcuduna dair diğer tahminler doğrultusunda, mevcut birliklerin -bölüklerin, taburların ve süvari taburunun- sayısını hesaplamak ve ardından bu sayıyı, ilgili birim için nizamnameyle belirlenen asker mevcudu ile çarpmaktır.”*⁹ Bu yöntem, dönemin askeri yapısını daha net bir şekilde anlamak ve

⁸ John A. Lynn bu alanda dört temel kayıt türünü vurgulamaktadır: (1) askerî emirnameler (ordonnances), (2) mali kontroller ve durum raporları (états), (3) teftiş raporları ve güzergâhlar, (4) muhtelif yazışmalar. Bununla birlikte, emirnamelerin gerçek durumu ne ölçüde yansıttığına dair sınırlamalar bulunmaktadır. Özellikle, Belhomme'un sunduğu verilerin dikkatle incelenmesi gerektiği ifade edilmiştir, zira 1670 sonrası döneme ait diğer kaynaklardan elde edilen rakamlarla kıyaslandığında, bu veriler önemli ölçüde daha yüksek rakamlar içermektedir. Bu konuda bkz.: (Lynn, 1995, s. 120).

⁹ Lynn'in geliştirdiği analitik model, askeri birlik türlerinin (bölük, tabur, süvari birliği) arşiv belgeleri aracılığıyla istatistiksel bir şekilde kategorize edilmesini ve bu verilerin, nizamname

değerlendirmek için kritik bir analitik çerçeve sunmaktadır. Nitekim zikredilen analitik süreç, hem tarihsel bağlamın daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmakta hem de askeri yapıların niceliksel olarak değerlendirilmesinde güvenilir bir metodoloji sunmaktadır.

Tarihsel kaynakların güvenilirlik sorunsalı bu süreçte önemli bir engel olarak öne çıksa da alanın uzmanları arasında -özellikle erken modern dönem askerî devrim teorisi bağlamında- orduların niceliksel büyümesinin, dönemin kurumsal ve operasyonel dönüşümlerinin temel bir göstergesi olduğu konusunda akademik mutabakat bulunmaktadır. Bu bağlamda Collin Jones da bu görüşü destekleyen önemli tarihçiler arasında yer almaktadır. Jones'a göre, İspanya'nın 1550 yılında sahip olduğu 150 bin kişiden oluşan askeri gücü, 1630 yılına gelindiğinde iki katına çıkarak 300 bin seviyesine ulaşmıştır.¹⁰ Bu niceliksel artış, aynı dönemde Hollanda'nın asker sayısını dört katına çıkarmasıyla paralel olarak, devletlerin savaş kapasitesini artırma yönündeki kurumsal ve mali dönüşümlerinin bir yansıması olarak değerlendirilmekte (Jones, 1995, s. 150), bir başka ifadeyle söz konusu veriler, devlet örgütlenmesindeki merkezîleşme, lojistik altyapıdaki teknolojik adaptasyon ve finansal-mali sistemlerdeki dönüşüm gibi erken modern devletin oluşum dinamiklerini de yansıtmaktaydı. Askerî devrim teorisi çerçevesinde ele alındığında, bu niceliksel artışlar, savaş teknolojisindeki ilerlemeler, lojistik kapasitenin genişletilmesi ve devletlerin bürokratik yapılarının güçlendirilmesi gibi unsurların bir yansıması olarak değerlendirilmekteydi. Sonuç olarak söz konusu

esaslı standart asker sayılarıyla çarpılması yoluyla makro ölçekli tahminler elde edilmesini öngörmektedir. Bu yöntem birincil kaynakların sınırlılıklarını aşmayı, aynı zamanda askerî organizasyonların niceliksel dinamiklerini tarihsel bağlamda anlamayı mümkün kılmaktadır. Böylece söz konusu yaklaşım, yalnızca sayısal verilerin ötesine geçerek, erken modern orduların yapısal evrimini inceleyen disiplinlerarası bir perspektif sunmaktadır. Bu konuda bkz.: (Lynn, 1995, s. 120).

¹⁰ Colin Jones bu bağlamda, XVII. yüzyılın sonlarına doğru Habsburg İspanyası'nın Avrupa'daki en güçlü devlet olma konumunu sürdürdüğünü vurgulamaktadır. Öte yandan Fransa, Fronde (1648-1653) dönemi boyunca devam eden iç karışıklıklarla sarsılmış ve bu uzun süren iç çatışmaların etkisiyle güç kaybına uğramıştır. Bu konuda bkz.: (Jones, 1995, s. 149).

gelişmeler, devletlerin askerî ve idari kapasitelerini artırma yönündeki kurumsal ve mali dönüşümlerinin bir parçası olup, erken modern devletin oluşum dinamikleriyle doğrudan ilişkiliydi.

Askerî devrim teorisi çerçevesinde değerlendirilen bu dönüşümler, yalnızca devletlerin savaş kapasitesini artırmakla kalmamış, aynı zamanda orduların organizasyonel yapısını ve yönetim mekanizmalarını da etkilemiştir. Askerî bürokrasinin gelişimi, orduların hiyerarşik yapısında yeni bağıllık ilişkilerinin ortaya çıkmasına yol açmakla kalmıyor; aynı zamanda askerî teşkilatlanma ile devlet otoritesi arasındaki etkileşimi de daha belirgin hâle getiriyordu.. Bu nedenle Jones, ordu yönetimi ve yapısal dönüşümleri kapsamlı bir şekilde inceleyerek, askeri kurumun çift yönlü bir bağıllık yapısına sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bu çift yönlü bağıllık, bir taraftan askeri teşkilatın kraliyet otoritesine sadakatini gerektirirken, diğer taraftan askerlerin doğrudan komutanlarının emirlerine itaat etmesi şeklinde somutlaşmaktadır. Zikredilen hiyerarşik yapı, ordunun iç işleyişinde belirli bir denge sağlarken, aynı zamanda askerî organizasyonların personel temini ve idaresinde farklı modellerin benimsenmesine de zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda Jones, paralı asker kullanımının tarihsel süreçte tamamen ortadan kalkmadığını vurgulamakta ve özellikle XVII. yüzyıl Fransa'sında bu uygulamanın yaygın bir şekilde sürdüğüne dikkat çekmektedir. Nitekim söz konusu dönemde Fransız ordusunun üçte birinden fazlasının paralı asker birliklerinden müteşekkil olduğu tahmin edilmekteydi. Bu durum, erken modern dönem Avrupa'sında profesyonel askeri yapıların gelişim sürecinde paralı askerlerin oynadığı kritik rolü açık bir şekilde ortaya koymaktadır.¹¹ Öte yandan orduların bileşiminin yalnızca

¹¹ Avrupa askerî tarih yazımında, modern devletin oluşumu ile askerî dönüşüm arasındaki ilişkiye dair tartışmalar önemini korumaktadır. Bu bağlamda XVI. ve XVII. yüzyıllardaki taktiksel veya teknolojik değişimlerden ziyade, dönemin savaş pratiğinde merkezî rol oynayan özel askerî girişimciler üzerinde durulmuştur. Bahsi geçen aktörler arasında yalnızca kaptanlar, albaylar ve amiraller değil; aynı zamanda hükümdarlarla sözleşmeli olarak asker temin eden, eğiten, silah üretimini yürüten, kale inşa eden ve askerî operasyonları finanse eden tüccarlar ile sermayedarlar da yer almaktadır. Erken modern dönem savaşlarının kâr odaklı bir faaliyet olarak yürütüldüğü varsayımından hareketle, XVI. yüzyılın ikinci yarısında devletlerin askerî süreçlerinin önemli bir kısmının özel taşeronlara

askeri gerekliliklerle değil, aynı zamanda dönemin ekonomik ve toplumsal dinamikleriyle de şekillendiği unutulmamalıdır. Zira bu dönemde ordu, sadece askeri bir güç olmanın ötesinde, bireyler için toplumsal statü kazanma ve ekonomik fayda elde etme aracı haline gelmişti. Askerlere düzenli maaş vaat edilmesi ve buna ek olarak ganimet paylaşımının bir teşvik unsuru olarak kullanılması, bu dönemde orduya katılımı artırmaya yönelik stratejilerin önemli bir parçası olmuştu. Ganimet paylaşımı ise, askeri bir strateji olarak, dönemin askeri yapısının önemli bir parçasıydı ve genellikle kaptanların sorumluluğunda gerçekleştirilmekteydi. Ancak kaptanlar bu süreci yönetirken, ganimetten elde edilen paydan, kendi komisyonlarını ve giderlerini düşerek dağıtımını sağlamaktaydılar. İşte bu durum, askeri liderlerin ve subayların hem ekonomik kazanç sağlamak hem de ordu içindeki hiyerarşik düzeni pekiştirmek amacıyla, ganimet paylaşımını bir tür mali denetim aracı olarak kullanmalarına olanak tanıyordu. Bu bağlamda ganimetlerin adil bir şekilde dağıtılmasındaki aksaklıklar ve eşitsizlikler, orduya katılımı teşvik etmek amacıyla stratejik bir araç olarak kullanılmakta olup hem askerlerin motivasyonunu artırmak hem de ordu içindeki ekonomik dengeleri sağlamak açısından kritik bir rol oynamaktadır. Ancak kaptanların yetkileri resmi olarak sıkı bir şekilde tanımlanmış olsa da değinilen yetkilerin kişisel çıkarlar doğrultusunda suiistimal edildiği ve

devredildiği ve çeşitli kamu-özel ortaklık modellerinin geliştirildiği öne sürülmektedir. Ayrıca devletler ile özel askeri müteahhitler arasındaki bu iş birliklerinin, önceki literatürde tahmin edilenden çok daha yaygın ve etkin olduğu savunulmaktadır. Nitekim bu perspektife göre askeri özelleştirme, erken modern dönem savaş ekonomisinin ve savaş yönetiminin temel bileşenlerinden biri hâline gelmiştir. Kamu-özel askeri girişimlerin beklenmedik ölçüde verimli işlediğini vurgulayan bu yaklaşım, paralı asker ordularının etkinliği ve değeri hakkındaki geleneksel olumsuz kanaatlere önemli bir itiraz niteliği taşımaktadır. Askerî merkezileşme ile devlet inşası süreçlerini birbirinden ayırtıran bu teorik çerçeve, askeri devrim tezine doğrudan eleştiri getirmekte ve erken modern dönem devlet oluşumuna dair determinist yaklaşımları reddetmektedir. Buna göre, devletin yükselişi askeri teknolojik yenilikler tarafından belirlenmemiş, aynı şekilde bu süreç, devletin şiddet üzerindeki tekelinin kademeli olarak güçlenmesiyle doğrudan bağlantılı olmamıştır. Devlet kontrolündeki daimî orduların kurulmasına yönelik motivasyonun ise, esas olarak XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren yaşanan siyasal ve ekonomik dönüşümlerin (özellikle sanayileşmenin) bir sonucu olduğu ileri sürülmektedir. Bu konuda bkz.: (Parrott, 2012).

kötüye kullanıldığı durumlar tarihsel olarak sıklıkla karşılaşılan bir olguydu. Genel olarak bu tür vakalar, ordu içindeki hiyerarşik yapının ve liderlik anlayışının, ekonomik kazançlar elde etme ve kişisel çıkarları koruma amacıyla nasıl manipüle edilebildiğini gözler önüne sermekteydi. Ganimet paylaşımında görülen bu tür aksaklıklar ve eşitsizlikler, sadece ordu içindeki motivasyonu ve disiplini olumsuz yönde etkilemekle kalmamış, aynı zamanda askeri liderlerin denetim süreçlerini daha da karmaşık hale getirmişti. Fakat unutulmamalıdır ki, kaptanların sorumlulukları ganimet dağıtımının ötesine geçerek, askeri hastanelerin organizasyonu, teçhizat ve üniforma temini, hatta şapellerin düzenlenmesi gibi lojistik ve idari görevleri de kapsamaktaydı. Nitekim bu geniş yetki alanı, kaptanların hem askeri operasyonların yürütülmesinde hem de ordu içindeki sosyal yaşamın şekillenmesinde kritik bir rol oynamalarına olanak tanırken, onların yalnızca askeri liderler olarak değil, aynı zamanda ordu içindeki ekonomik, sosyal ve dini dinamiklerin yönetiminde de merkezi bir konuma sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla kaptanların bu çok yönlü sorumlulukları, ordunun genel işleyişi üzerinde derin bir etki yaratmış ve onları dönemin askeri yapısının vazgeçilmez aktörleri haline getirmekteydi (Redlich, 1965, ss.77-87).

Bu bağlamda kaptanların sahip olduğu geniş yetkiler ve sorumluluklar, askeri hiyerarşinin diğer kademelerindeki görev dağılımını da şekillendirmiş ve özellikle albayların askere alım sürecindeki rolünü belirgin hale getirmiştir. Zira albayın komutası altında sistematik bir şekilde yürütülen askere alım süreci, özellikle Landsknecht birlikleri¹² söz konusu olduğunda, hükümdar tarafından bizzat seçilen

¹² Landsknechtlerin sosyal statüsü, içsel çelişkiler ve sürekli bir gerilim dinamikleriyle tanımlanmıştır. Bir taraftan dönemin standartlarına kıyasla yüksek derecede donanımlı ve disiplinli profesyonel askerler olarak kabul gören bu birlikler, sahip oldukları teknik beceriler ve savaş deneyimleri sayesinde toplumsal hiyerarşide belirgin bir konum elde etmeyi başarmışlardır. Bu durum öz-algılarını da şekillendirerek kendilerini basit ücretli askerlerden ziyade, savaş sanatında uzmanlaşmış, cesur ve stratejik açıdan vazgeçilmez aktörler olarak konumlandırmalarına yol açmıştır. Özellikle karakteristik zırhları, gösterişli giysileri ve meydan okuyan davranışları, bu kolektif kimlik inşasının somut tezahürleri olarak yorumlanabilir. Ne var ki savaş faaliyetlerinin askıya alındığı veya sona erdiği dönemlerde, askerî uzmanlıklarını uygulayacakları bir alan kalmadığından, toplumsal işlevlerini

albayın üstlendiği kritik bir görevdi. Bu süreçte albay, yalnızca askerî stratejik kararlar almakla kalmaz, aynı zamanda birliklerin organizasyonu ve lojistik ihtiyaçlarının planlanması gibi idari görevleri de üstlenerek, askerî sistemin işleyişinde merkezi bir rol oynardı. Öyle ki albay, kaç bölüğün teşkil edileceği, bu birliklerin askerî kapasitesi, bileşimleri ve finansal kaynakları gibi hususları belirleme yetkisini içeren kapsamlı bir yetki belgesi (bestallungsbrief) ile donatılmaktaydı. Bu yetki belgesi albayı yalnızca askerî kararlar almakla kalmayıp aynı zamanda ordunun finansal yönetiminden de sorumlu kılıyordu, ki bu durum onun hem stratejik hem de ekonomik açıdan merkezi bir rol oynamasını sağlamaktaydı. Söz konusu çerçevede Landsknecht birliklerinin yüksek maliyetleri göz önüne alındığında, albayın kişisel servetini kullanarak ordunun belirli kısımlarını finanse etmesi, askerî yapılanmanın finansal dinamiklerini şekillendiren yaygın bir uygulamaydı. Nitekim askeri teşkilatlanma yalnızca merkezi devlet mekanizmalarına dayanmakla kalmayıp, aynı zamanda bireysel subayların mali gücüyle de şekillenmekteydi. Söz konusu finansal yapı, askerî hiyerarşinin işleyişini de doğrudan etkilemekteydi. Subayların mali sorumlulukları, komuta kademesindeki rollerini ve görev dağılımını da belirliyordu. Landsknecht yönetiminin temelini oluşturan askerî hiyerarşi, yetkilerin kademeli olarak dağıtılmasına dayanmaktaydı. Bu bağlamda albayın birincil yardımcısı olan yarbay, askerî disiplinin sağlanması, lojistik destek ve idari koordinasyondan sorumlu olup, albay

yitirmişler ve sosyal bir belirsizlik durumuna sürüklenmişlerdir. Sivil yaşama entegre olabilmek için gerekli mesleki becerilerden yoksun olan pek çok Landsknecht, işsizlik sorunuyla karşılaşmış ve zamanla serserilik veya eşkıyalık gibi faaliyetlerle ilişkilendirilmiştir. Bu süreç, toplumsal perspektifte güvenilmez, potansiyel tehdit unsurları ve istenmeyen gruplar olarak damgalanmalarına neden olmuştur. Dolayısıyla, savaş dönemlerinde elde ettikleri itibar, barış zamanlarında yerini marjinalleşmeye ve “askıdaki savaşı” kimliğine bırakmıştır. Sonuç olarak Landsknechtlerin sosyal konumu, profesyonel askerî kimliğin sağladığı meşruiyet ile savaşı dönemlerdeki toplumsal dışlanma arasında salınan, paradoksal ve istikrarsız bir nitelik sergilemiştir. Landsknecht sisteminin geç Ortaçağ’daki kökenlerine ilişkin kapsamlı bir analiz, söz konusu askerî birliğin menşei, örgütlenme yapısı ve karakteristik özelliklerinin incelenmesinin yanı sıra, kolektif kimlik inşasını ve grup dinamiklerini şekillendiren ritüel uygulamalarının metodolojik bir çerçevede ele alınması için bkz.: (Baumann, 1994).

ile birlikte seçkin askerler arasından kaptanları (*hauptmann*) ve bölük komutanlarını (*rittmeister* veya *satnik*) atayarak bu subaylara birimlerini yönetebilmeleri için gerekli kaynakları tahsis ederken, bölük komutanı ise askere alım sürecini yönetmekle görevli bir teğmen (*leutnant*) seçerek birliklerin insan kaynağının oluşturulmasını sağlamaktaydı.¹³ Açıkça görüldüğü gibi bu hiyerarşik yapı, soylu kökenin belirleyici olmadığı, liyakat ve yeteneğe dayalı meritokratik ilkelerin ön planda tutulduğu bir askeri düzeni temsil etmekteydi. Nitekim ayrıntılı ve çok katmanlı bir organizasyon yapısına sahip olan Landsknecht birlikleri, erken modern dönemin askerî bürokrasisinin temelini oluşturarak, modern askerî hiyerarşi ile komuta yapılarının kurumsallaşma sürecine önemli ölçüde yön vermiştir (Ogorec, 2011, s.114).

2. Erken Modern Dönemde Askerî Yönetim ve Kurumsal Zafiyetler:

Denetimsizlik, Yolsuzluk ve Sosyo-Ekonomik Yükler

Devletin söz konusu hizmetleri etkin bir biçimde denetleyebilecek kurumsal mekanizmalardan yoksun olması, kamu yönetiminde hesap verilebilirlik ilkesinin zayıflamasına yol açmış ve bu durum, yolsuzluk ile usulsüzlüklerin sistematik bir biçimde yaygınlaşmasına elverişli bir ortam yaratmıştır. Öyle ki denetim mekanizmalarının yetersizliği, özellikle askerî tedarik ve sağlık hizmetleri gibi stratejik alanlarda keyfi uygulamaların yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda bazı kaptanların, askerlere ücretsiz sağlanması gereken teçhizat ve kıyafetler için hukuka aykırı şekilde ücret talep ettiği tespit edilmekteydi. Hatta askerî hastanelerin asli işlevinden saparak ticari bir kazanç aracı hâline getirildiği ve bu durumun sistematik bir istismar örneği teşkil ettiği de görülmekteydi.¹⁴ Bununla birlikte askerî hiyerarşi içinde yer alan bazı komutanlar, devletin tahsis ettiği ödeneklerin asker sayısına bağlı olarak belirlenmesini fırsata çevirerek,

¹³ Albayların finansal sorumlulukları ve askerî girişimcilik (*military entrepreneurship*) konusunda detaylı bilgi için bkz.: (Redlich, 1964, ss.169-178).

¹⁴ Kaptan unvanını taşıyan subayların 1629 yılında Fransız ordusuna resmî olarak dâhil edildikleri görülmektedir; ancak bu rütbenin ordu teşkilatı içerisindeki yaygınlığı, 1650'li yıllara kadar sınırlı düzeyde kalmıştır.

birliklerindeki fiili asker mevcudunu olduğundan fazla göstermekteydi. Belirtilen strateji, devletin kaynak tahsis mekanizmasını istismar etmeye yönelik bir uygulama olup ilgili komutanların mali imkânlarını genişletme amacına hizmet etmekteydi. (Jones, 1995, ss. 150-151). Zaten söz konusu uygulama, askerî kayıtların sistematik olarak tahrif edildiğini ve arşivlerde yer alan asker mevcudiyetine ilişkin verilerin eleştirel bir perspektifle incelenmesi gerektiğini ortaya koymaktaydı. Nitekim Jones, daha önce de belirtildiği üzere, askerî istatistiklerin değerlendirilmesinde karşılaşılan tahrifatların yaygınlığını vurgulamakta ve bu verilerin ancak titiz bir bağlamsal analiz çerçevesinde anlamlandırılabileceğini ifade etmektedir.¹⁵

¹⁶ Devlet açısından asker maaşları, yalnızca karşılanması gereken zorunlu bir gider kalemi olarak değil, aynı zamanda mali dengeyi zorlayan önemli bir yük olarak değerlendiriliyordu. Çünkü askerî teşkilatın sürdürülebilirliği, sadece personel maaşlarından ibaret olmayıp; lojistik destekten malzeme tedarikine,

¹⁵ Colin Jones, kayıtlı askerler (*passe-volants*) arasındaki kayıpların oldukça yüksek olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda bir tarihçinin hesaplamalarına göre, XVII. yüzyıl ordusunun fiili mevcudu, kayıtlı asker sayısının yaklaşık üçte birine kadar daha düşük olabilmektedir. Bu konuda bkz.: (Jones, 1995, s. 152).

¹⁶ Avrupa’da yapılan bazı akademik çalışmalarda, başarılı bir savaş yönetiminin devlet inşası sürecindeki kritik rolü vurgulanmakla birlikte, savaş etkinliğinin temel belirleyicilerinin operasyonel süreçlerden ziyade başlangıçtaki askerî kapasite ve kaynak seferberlik kabiliyeti olduğu öne sürülmektedir. Bu yaklaşım silahlı kuvvetlerin yapısal verimliliği ve hükümetlerin toplumsal kaynakları harekete geçirme becerisini merkeze alarak, taktiksel kararlar veya süreç içindeki gelişmelerin ikincil önemde kaldığını ima etmektedir. Avrupa’daki mali-askerî devletlerin evrimi, idari ve siyasi alanlarda gerçekleştirilen “yenilikçi girişimcilik” sayesinde açıklanabilir. Söz konusu devletler yerel elitlerle kurdukları iş birlikleri vasıtasıyla toplumsal yapıya daha derin nüfuz edebilmiş ve kaynak çıkarımında görece yüksek verimlilik sağlamıştır. Barut çağına karmaşık koşullarında, *trace italienne* tahkimatları ve profesyonel piyade odaklı daimî ordularla donanan bu devletler askerî operasyonları, geleneksel silahlı güçlerle sınırlı olan yapılara kıyasla çok daha etkin biçimde yönetmiştir. Bu bağlamda yenilikçi devletler “koruma tedarikçisi” olarak karşılaştırmalı bir avantaj elde etmiş ve elitlerle toplum arasında sözleşmeye dayalı bir ilişki tesis etmiştir. Toplumsal aktörler, yöneticilerin sunduğu güvenlik hizmetlerine karşılık kaynak ve siyasi sadakat sağlamıştır. Dolayısıyla malî-askerî devlet modeli, savaş çabalarını finanse etmek ve örgütlemek amacıyla “çıkar uyumlaştırması” konusunda benzersiz bir mekanizma geliştirmiştir. Bu bağlamda *Fiskal-askeri devlet (fiscal-military state)* kavramı çerçevesinde, İspanya, Hollanda Cumhuriyeti ve İsveç örneklerinde devletlerin savaş kapasitelerinin finansman ve örgütlenme mekanizmalarının karşılaştırmalı analizi için bkz.: (Glete, 2002).

operasyonel ihtiyaçlardan geniş kapsamlı diğer harcamalara kadar uzanan ciddi bir mali sorumluluk alanını kapsıyor ve bu durum devlet bütçesi üzerinde kayda değer bir baskı oluştuyordu. Söz konusu mali yük, devletin askerî harcamalara bakışını şekillendirdiği gibi, aynı zamanda yolsuzluk ve usulsüzlüklerin kurumsallaşmasına zemin hazırlayan bir unsur hâline gelmesiyle de dikkat çekiyordu. Bu çerçevede, askerî harcamaların denetimindeki yetersizlik erken modern dönemin yönetsel güçlükleriyle doğrudan ilişki göstermektedir; çünkü devletlerin askerî gücü etkili biçimde kontrol edebilmesi yalnızca askerî stratejilere değil, aynı zamanda idari yapıların ve bürokrasinin işleyişine de bağlıydı. Bu nedenle söz konusu dönemde büyük ölçekli orduların idaresi, devletler için yalnızca lojistik açıdan değil, aynı zamanda yönetsel bakımdan da ciddi bir sınama teşkil ediyor; hatta idari ve bürokratik olarak daha gelişmiş kabul edilen devletler bile ordularını tam anlamıyla denetim altında tutmakta çeşitli zorluklarla karşılaşılıyordu. Bu yüzden büyük ölçekli askerî güçlerin yönetimi, yalnızca lojistik ve finansal kaynakların etkin kullanımıyla sınırlı kalmayıp, sağlık hizmetleri ve disiplin gibi kritik unsurları da kapsayan çok yönlü bir meydan okuma yaratmaktaydı. Zira özellikle veba, frengi ve halk arasında “hummalar” olarak bilinen ateşli hastalıkların askerî birlikler içinde yayılması, orduların etkinliğini ciddi şekilde tehdit eden önemli bir sorun teşkil ediyordu.¹⁷ Zaten bahsi geçen hastalıkların hızla yayıldığı dönemde sağlık hizmetlerinin yetersizliği, durumun daha da karmaşık hale gelmesine yol açıyordu.

¹⁷ Uzun süren savaşlar ve orduların hareketliliği, ekonomik yıkımın yanı sıra salgın hastalıkların yayılımı için ideal koşulların oluşmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda Askerî seferlerin yalnızca siyasî ve iktisadî dengeleri sarsmakla kalmayıp, aynı zamanda halk sağlığını tehdit eden dinamikleri de harekete geçirdiği gözlemlenmektedir. Özellikle orta çağdan Erken Modern döneme geçiş sürecinde, Almanca konuşulan bölgelerde nüfusun yaklaşık %50 ile %75 oranında azaldığı tahmin edilmekte; tifüs, dizanteri ve veba gibi salgın hastalıkların komşu bölgelere yayılması, benzer demografik kayıpların diğer Avrupa ülkelerinde de meydana gelmesine neden olmuştur. Napolyon Savaşları sırasında “ordu humması” adıyla anılan tifüs, askerî birlikler ve savaş esirleri aracılığıyla sivillere taşınarak geniş çaplı salgınlara yol açmış ve bu durum, savaşın sadece cephe hattında değil, toplumun tüm kesimlerinde yıkıcı etkiler doğurduğunu göstermiştir. Benzer şekilde 1870-1871 Fransa-Prusya Savaşı sırasında, çiçek hastalığının özellikle Fransız ordusu ile kuşatma altındaki Metz ve Paris’te, aşılama eksikliğine bağlı olarak yıkıcı sonuçlara yol açtığı, epidemiyolojik verilerin ise hastalığın Alman topraklarına Fransız savaş esirleri aracılığıyla taşınarak geniş

Bunun yanı sıra askerî hastanelerin sayısının son derece az olması ve mevcut tesislerde görev yapan tıbbi personelin sınırlılığı nedeniyle, sağlık hizmetleri çoğunlukla kalifiye tıbbi uzmanlar yerine geçici cerrahlar tarafından sunuluyor; bu koşullar altında, berberlerin cerrah olarak görev alması, yerel hekimlerin, şarlatanların ve hatta bazı hayat kadınlarının ücretsiz hemşirelik hizmeti sunması olağan bir durum halini almıştı. Gerçekten de tıbbi müdahalelerin etkinliğindeki bu eksiklik, hastalıkların ordular üzerindeki yıkıcı etkilerini daha da derinleştiriyordu. Ancak bu olumsuz koşullara rağmen, askerî yaşamın sunduğu belirli avantajlar ve sivil hayattaki belirsizliklere karşı daha sağlam bir seçenek olarak görülmesi, birçok bireyi askerî kariyer yapmaya yönlendiriyordu. Ne var ki askerî yaşamın çekiciliği ve sivil hayata kıyasla sunduğu göreceli güvence, orduların disiplin sorunlarını ve firar olaylarını tamamen ortadan kaldırmaya yetmiyordu. Zira Erken Modern Dönem ordularında büyük çaplı firar olayları oldukça yaygındı ve bu olgunun ardında farklı sosyo-ekonomik ve psikolojik nedenler yatmaktaydı. Bu nedenle askerlerin orduya bağlılıklarını artırmak ve firarları önlemek için ganimet ve yağma gibi maddi çıkarlar, dönemin askerî stratejilerinde önemli bir motivasyon aracı olarak kullanılmaktaydı.

Dönemin siyasi aktörleri, özellikle 1624-1642 yılları arasında Fransa'nın önemli devlet adamlarından biri olan Kardinal Richelieu, bu tür uygulamaları askerlerin savaş performansını artırdığı ve ordunun operasyonel etkinliğine katkı sağladığı gerekçesiyle meşru bir strateji olarak değerlendiriyordu. Ayrıca askerî birliklere maaşların düzenli olarak ödenmemesi, dönemin yaygın sorunlarından biriydi ve bu durum, yağma faaliyetlerinin sıklıkla gerçekleşmesine zemin

çaplı bir salgının ortaya çıkışına zemin hazırladığını ortaya koyduğu görülmektedir. Bu durum XIX. yüzyılda yaşanan salgınların epidemiyolojik açıdan daha ayrıntılı ve sistemli bir şekilde belgelenmiş olmasına rağmen, erken modern döneme ait tıbbi kayıtların hem içerik hem de kapsam bakımından son derece sınırlı olması nedeniyle, tarihsel hastalık analizlerinde önemli zorluklar doğurduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle çağdaş kaynaklarda geçen “veba” veya “humma” gibi terimlerin hangi spesifik patolojilere karşılık geldiğinin netleştirilmesi ve hıyarcıklı veba, tifüs ve çiçek hastalığı gibi salgınların epidemiyolojik boyutunun anlaşılabilmesi için istatistiksel verilerle desteklenmiş analizler yapılması gerekmektedir. Bu konuda bkz.: (Prinzing, 1916, ss. 4-10).

hazırlıyordu. Özellikle lojistik destek yetersizliği nedeniyle yiyecek temin edilemediği durumlarda, askerlerin hayatta kalma mücadelesi, bu tür eylemleri yalnızca düşman topraklarında değil, müttefik veya tarafsız bölgelerde de gözlemlenebilen bir zorunluluk haline getirmekteydi (Jones, 1995, ss. 152-153). Nitekim bu dönemdeki askerî zorluklar, yalnızca savaş alanındaki başarısızlıklarla sınırlı kalmayıp, devletlerin iç yapılanmalarını ve toplumsal düzenlerini de derinden etkilemişti. Söz konusu etkiler, askerî ihtiyaçların ve stratejilerin toplumun ekonomik yapısına ve sosyal dengelerine doğrudan yansımaya yol açarak, savaşın sadece cephede değil, aynı zamanda toplumun her katmanında ağır izler bıraktığını göstermektedir. Zira bu durum ise modern devletlerin askerî kurumlarını daha merkezi ve disiplinli bir yapıya kavuşturma çabalarının tarihsel arka planını oluşturmaktaydı.

Savaşın ekonomik ve toplumsal yüklerini en çok hisseden kesimler, en yoksul sınıflar olmuş; ordunun gereksinimlerini karşılamak adına bu kesimler, orantısız bir şekilde yüksek vergilerle yükümlü tutulmuştur. İlgili durum yalnızca mali yükümlülüklerle sınırlı kalmayıp, hukuki düzenlemelerle de desteklenerek, yoksul kesimlerin üzerindeki baskıyı daha da artırmıştır. Öyle ki, hukuki çerçevede, vatandaşlar ordunun talep etmesi halinde yiyecek, su ve barınak sağlamakla yükümlüydü ve bu taleplerin yerine getirilmesi zorunlu bir hüküm olarak uygulanıyordu. Bu tür yükümlülükler zamanla yerel halkın ekonomik ve sosyal yapısını derinden etkileyerek, ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için daha sistematik ve kurumsal bir yaklaşımın geliştirilmesine zemin hazırladı. Değinilen bağlamda ordu tarafından gerçekleştirilebilecek olası yağmalamaları engellemek ve yerel ekonomiye daha düzenli bir katkı sağlamak amacıyla belirli bir miktar paranın orduya ödenmesi uygulaması yürürlüğe konulmuş olup, bu mekanizma tarihçi Jones tarafından “*teberru sistemi*” (contribution system) olarak tanımlanmıştır. Jones, bu mekanizmanın işleyişini şu şekilde açıklamaktadır: “*Bu bağlamda, askerlerin de yararlandığı sözde “teberru sistemi”, önemli bir işlev görmektedir. Esasen bir tür “masûniyet parası” olarak tanımlanabilecek bu sistem, XVI. yüzyılda Hint*

Okyanusu'nda faaliyet gösteren Portekizli komutanlar tarafından yoğun bir şekilde istismar edilmiş ve 1620'ler ile 1630'larda ünlü Alman paralı asker komutanı Wallenstein tarafından Avrupa'da yaygınlaştırılmıştır. Sistemin işleyiş mekanizmasına göre, bir kasaba veya köy, bölgelerinden geçen askeri birliklerin doğrudan yağma yapmasını engellemek amacıyla, belirli bir miktar parayı toplamayı ve bunu orduya ödemeyi kabul ediyordu.” (Jones, 1995, s. 154).

Bu uygulama, tarihsel süreç içerisinde çeşitli coğrafi bölgeler ve kronolojik dönemlerde paralellik gösteren benzer pratikler olarak literatürde kendine yer bulmaktadır. Jones'un vurguladığı gibi söz konusu sistem, Rönesans dönemi İtalya'sında, özellikle condottieri olarak adlandırılan paralı asker liderleri tarafından yaygın bir şekilde uygulanmış ve bu durum, dönemin askeri, siyasi ve ekonomik yapısına önemli bir katkı sağlamıştır. XVII. yüzyıla gelindiğinde, bu uygulamanın daha da yaygınlaşarak sistematik bir hâl alması, halkın ordulara karşı beslediği hoşnutsuzluğu ve mülklerine yönelik tehdit algısını anlaşılır kılan bir süreci ortaya çıkarmıştır.¹⁸ Nitekim büyük ordular, bulundukları bölgelerde hem ekonomik hem

¹⁸ Rönesans İtalyan savaşlarının niteliğine ilişkin yaygın yanılgılar, büyük ölçüde dönemin gözlemcilerinin yabancı ordular karşısındaki yenilgileri paralı asker sistemine atfetmesinden kaynaklanmaktadır. Zira Machiavelli Roma'nın vatandaş ordularına duyduğu idealleştirilmiş bağlılığı, İtalya'nın askerî zaafının eleştirel bir değerlendirmesine dönüştürmüştü. Geleneksel anlatı, çarpıcı ancak istisnai örnekler üzerinden *condottierileri* renkli fakat güvenilir, şiddete meyilli ve ilkesiz figürler olarak tasvir etmiş; bu imgenin merkezine ise sözde askerî yetersizliklerini yerleştirmiştir. Ancak modern Avrupa askerî tarih yazınında, *condottierilerin* profesyonel güvenilirliğini öne çıkaran kaynaklar metodolojik bir yaklaşımla tasnif edilmiştir. Bu bağlamda bahsi geçen askerlerin harp sanatındaki yetkinliklerinin, kuzeyli muadillerinden geri kalmadığı tespit edilmiş; savaş stratejilerinin ise hizmet verdikleri devletlerin siyasi ve ekonomik öncelikleri tarafından şekillendirildiği ortaya konmuştur. Nitekim XIV. yüzyıl sonu ile XV. yüzyıl başlarında siyasi hırsları öne çıkan *condottieriler* yaygınlık kazanmışken, Quattrocento'nun ortalarına doğru bu profil, istikrarlı biçimde istihdam edilen tam zamanlı profesyonellere dönüşmüştür. Ancak bu dönüşüm, İtalyan şehir devletlerinin tamamında eşit ölçüde benimsenmemiş, özellikle Floransa gibi merkezler geleneksel *condottiere* sistemine şüpheyle yaklaşmaya devam etmiştir. Öyle ki, İtalyan devletleri arasında askerî modernizasyon açısından en geri kalmış olan Floransa'nın, paralı askerlere duyduğu sistematik güvensizlik bir kısır döngüye yol açmıştır. Uzun vadeli sözleşmelerden kaçınmaları sebebiyle Floransalılar, bağlılığı düşük kısa dönemli *condottierilerin* performans sorunlarıyla karşı karşıya kalmış; bu durum, İtalyan tarihine Floransa merkezli tek yönlü bir perspektiften bakmanın metodolojik zafiyetlerini belirgin biçimde ortaya koymuştur. İtalyan askerî meselelerinin, devletlerin siyasi-ekonomik

de sosyal açıdan ciddi bir yük oluşturmakta, özellikle iâşe, barınma ve diğer temel ihtiyaçların karşılanması sürecinde yerel halkın kaynaklarının tükenmesine neden olmaktadır (Wiesner-Hanks, 2016, ss. 132-133). İşte tam da bu sırada orduların, söz konusu sorunu hafifletmek amacıyla uzak bölgelere seferler düzenlemesi, tarihsel ve stratejik bağlamda benimsenen etkili bir çözüm yöntemi olarak öne çıkmıştır. Öte yandan orduların disiplin altında tutulması ve savaş alanında operasyonel etkinliklerinin artırılması amacıyla uygulanmaya başlanan sürekli talim, eğitim ve katı disiplin sistemi hem ordunun kontrol edilebilirliğini hem de operasyonel verimliliğini önemli ölçüde yükseltmiştir. Bununla birlikte ordunun lojistik ve idari ihtiyaçlarının karşılanmasında kilit bir rol oynayan güçlü bir bürokratik yapının, malzeme temini, eğitim süreçlerinin organizasyonu ve bu süreçlerin finansmanı gibi kritik görevleri etkili bir şekilde yönetmesi dikkat çekicidir (Jones, 1995, ss. 155-157). Nitekim bu tarihsel gelişim süreci, orduların yalnızca askerî bir güç olarak değil, aynı zamanda karmaşık ekonomik yapılar ve etkili idari mekanizmalar içeren çok boyutlu bir sistem olarak nasıl evrildiğini ortaya koymaktadır.

Bu çok boyutlu sistemin bir bileşeni olarak, orduların operasyonel kapasitelerini artırma hedefi doğrultusunda sağlık alanında gerçekleştirilen önemli reformlar, askerî hastanelerin yaygınlaşması ve hijyen standartlarının iyileştirilmesi gibi somut sonuçlar ortaya koymuştur. Özellikle 1708 yılında Fransa’da 50 askerî hastanenin faaliyete geçmesi, zikredilen dönemde orduların hijyenik koşullarının iyileştirilmesine yönelik yatırımların artışı belirgin bir şekilde yansıtmakta ve erken modern dönemde askerî sağlık sistemlerinin gelişimine dair önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu gelişmeler, sadece fiziksel sağlık koşullarını iyileştirmekle kalmamış, aynı zamanda tıp bilimindeki ilerlemelerin askerî strateji ve operasyonlar üzerindeki etkilerini de ortaya koyarak, orduların genel performansını artıracak bir dönüşümün temellerini atmıştır. Söz konusu dönüşüm, askerî sağlık sistemlerinin yalnızca savaş alanındaki etkinliği değil, aynı zamanda devletlerin askerî

organizasyonu bağlamında analiz edilmesi ve paralı askerliğin sosyokültürel boyutlarının incelenerek bu karmaşık konunun yeniden kavramsallaştırılması için bkz.: (Mallett, 1974).

politikalarını ve ekonomik dengelerini de yeniden şekillendiren bir süreci başlatmıştır. Zira söz konusu ilerleme, askerî sağlık sistemlerinin operasyonel etkinliğini artırmanın ötesinde, devletlerin askerî harcamalarını optimize etme ve uzun vadede ekonomik yükü azaltma stratejilerinin de ayrılmaz bir bileşeni haline geldiğini ortaya koymaktadır. Nitekim askerlerin eğitimi ve donanımı, devlet bütçeleri üzerinde ciddi bir mali yük teşkil ettiğinden, askerî personelin sağlık durumunun korunmasına yönelik çabalar, hem ekonomik anlamda kaynakların verimli kullanımını sağlamak hem de operasyonel sürekliliği garanti altına almak adına stratejik bir zorunluluk olarak değerlendirilmiştir. Bu durum, tarihsel süreçte devletlerin askerî sağlık politikalarını, yalnızca savaş alanındaki etkinliği maksimize etmek için değil, aynı zamanda ulusal ekonomik dengeleri korumak amacıyla da şekillendirdiğini açıkça göstermektedir (Jones, 1995, ss. 159-161).

Askerî personelin sağlık ve disiplinini koruma çabaları, aynı zamanda orduların iç yapısını ve işleyişini düzenleyen reformların da önünü açmış, bu da orduların savaş dışındaki rollerini genişletmiştir. Bu bağlamda şehirlerde düzeni sağlamak amacıyla ordular bünyesinde oluşturulan “polis” benzeri birimler, hem yetenekli askerlerin orduda daha uzun süre tutulmasını sağlamış hem de orduların konuşlandığı bölgelerde yağma olaylarının azalmasına önemli bir katkıda bulunarak, hem askeri hem de sosyal düzenin korunmasına yönelik etkili bir strateji haline gelmiştir.¹⁹ Bahsi geçen stratejinin bir uzantısı olarak, orduların lojistik ve idari yapılanması da şehirlerin fiziki altyapısına entegre edilmiş, bu da askeri disiplinin

¹⁹ Orta çağdan itibaren kamu düzeninin tesisi ve muhafazasında askeri unsurlar etkin biçimde görevlendirilmiş; bu durum, ordunun belirli ölçülerde polislik işlevini üstlenmiş olması şeklinde değerlendirilebilir. Bu çerçevede gerek polislik faaliyeti gerekse askerî polislik olarak tanımlanabilecek uygulamalar, doğrudan devlet politikalarının bir yansıması olarak ortaya çıkmış ve devletin kamusal alan üzerindeki denetimini istikrarlı biçimde artırmasına olanak sağlamıştır. Askeri varlığın kamusal mekânlarda giderek daha görünür hâle gelmesi ise, yalnızca kamu düzenine yönelik müdahalelerin yoğunlaşmasıyla sınırlı kalmamış; aynı zamanda devlet aygıtı ile bireysel kent yönetimleri arasındaki ilişkinin dönüşüm geçirmesiyle de doğrudan bağlantılı olmuştur. Askerî güçlerin kolluk kuvvetlerinin görevlerini üstlenme süreçleri ve bu durumun toplumsal düzen üzerindeki etkilerinin incelenmesi için bkz.: (Fuhrmann, 2012).

sürdürülebilirliğini artırmıştır. Zira bu çerçevede şehirlerde inşa edilen kışlalar, orduların daha etkin bir şekilde kontrol edilmesine imkân tanımış, askerlerin barınma ihtiyaçlarını karşılayarak firar oranlarını düşürmüştü.

Bununla birlikte söz konusu reformlar, ordunun toplumsal yapı içerisindeki konumunu ve algısını köklü bir şekilde dönüştürmüştür. Şöyle ki, XVII. yüzyılda, özellikle Otuz Yıl Savaşları gibi büyük çaplı çatışmaların yol açtığı yıkım ve askerî birliklerin halka karşı uyguladığı şiddet nedeniyle, toplumun ordulara karşı tutumu genellikle kaçma ve uzak durma şeklinde tezahür ederken, XVIII. yüzyılın sonlarına doğru, Aydınlanma Çağı'nın etkisiyle devletlerin ordularını daha disiplinli ve düzenli hale getirmesi, milliyetçilik akımlarının yükselişi ve Fransız Devrimi gibi siyasi dönüşümlerin etkisiyle, halkın ordulara bakışı değişmiş ve özellikle orduların şehirlerden geçişlerinde onları coşkuyla karşılama ve alkışlama eğilimi belirgin bir şekilde artmıştır (Jones, 1995, ss. 161-162). Bu dönüşüm, askerî kurumların toplumsal meşruiyet kazanması ve modern ulus-devletlerin inşası sürecinde orduların sembolik öneminin artmasıyla yakından ilişkilidir. Ancak bu yönetim tarzı, özellikle orduların şehirlerde kalıcı olarak konumlanması, kışla yapılarının inşası gibi uygulamaların yol açtığı sosyo-politik sorunsallar nedeniyle yerel halk ile askerî birlikler arasında gerilimlerin ortaya çıkmasına neden olmuş ve bu durum, dönemin eleştirel söylemlerinde, orduların sivil yaşam üzerindeki artan etkisi ile askerî harcamaların devlet bütçesine yüklediği mali yük gibi temel konulara odaklanan önemli bir tartışma alanı haline gelmiştir. Nitekim zikredilen reformlar, bir taraftan askerî verimliliği artırırken, diğer taraftan toplumsal ve idari alanda yeni sorun alanlarının ortaya çıkmasına yol açmıştı.²⁰

²⁰ Erken modern dönemde savaş, Avrupa'nın gündelik yaşamında merkezî bir rol oynamıştır. Bu süreçte askerî disiplinin sağlanması ve orduların daha sistematik bir yapıya kavuşturulması amacıyla çeşitli hukuki düzenlemelere başvurulmuştur. Dönemin önde gelen hukuk teorisyenleri—Hugo Grotius, Samuel von Pufendorf ve Charles-Louis de Montesquieu—askerî hukuku, *ius naturale* ve *ius gentium* temelinde sistematize etmiş; bu kodifikasyon, orduların işleyişine yönelik normatif bir çerçeve sunmuştur. Söz konusu gelişmeler, askerî devrim olarak adlandırılan köklü dönüşümlerle yakından ilişkilendirilmiştir. Bu normatif çerçeve, yalnızca askerî operasyonları değil, aynı zamanda orduların sosyal ve ahlaki davranışlarını da düzenlemeyi hedeflemiştir. Dolayısıyla askerî

Avrupa’da gerçekleştirilen askerî reformlar, savaş meydanlarındaki etkinliği artırmanın ötesine geçerek askerî lojistikten finansman yapısına ve idari düzenlemelere kadar uzanan geniş kapsamlı bir dönüşümü zorunlu kılmıştı. Fransız ordusunun XVII. ve XVIII. yüzyıllarda yoğun askeri yeniliklerin yaşandığı bir dönemde bile ciddi lojistik ve idari sorunlarla mücadele etmek zorunda kalması, bu dönüşümün özellikle yapısal güçlükler çerçevesinde kendini gösterdiğini açıkça ortaya koyuyordu. Öyle ki askerler düşük maaşlar, yetersiz teçhizat ve sağlıksız yaşam koşulları nedeniyle son derece zorlu bir hizmet süreci geçiriyor; kışlalarda ise aşırı kalabalık, yetersiz havalandırma ve su baskınları gibi ciddi problemlerle karşılaşılıyor, bu durum bulaşıcı hastalıkların hızla yayılmasına zemin hazırlıyordu. Bunun yanı sıra, askerî hastanelerdeki yolsuzluklar ve kaynak yönetimindeki aksaklıklar, sağlık hizmetlerinin etkinliğini kayda değer ölçüde düşürüyordu. Öte

kodlar, cinsel davranışı düzenleyen hükümler de içermiştir. Öte yandan yağma, talan ve hamile kadınlara yönelik şiddet gibi eylemlerin yasaklanması, orduların davranışlarını standartlaştırma çabalarının bir parçası olarak değerlendirilebilir. Bu yasakların pratikte tam olarak uygulanmadığı bilinse de hukuki baskı ve disiplin mekanizmalarının, zamanla “düzenli askerî davranış”ın yerleşmesinde etkili olduğu ileri sürülmüştür. Nitekim modern devletin şekillenmesinde askerî disiplinin rolü göz önüne alındığında, cinsel normların bir kontrol aracı olarak işlev gördüğü anlaşılmaktadır. Diğer taraftan askerî disiplinin evriminin yalnızca hukuki düzenlemelerle değil, aynı zamanda teknolojik ve örgütsel dönüşümlerle de yakından ilişkili olduğu görülür; bu süreç, devletlerin ordular üzerindeki denetimini güçlendirirken, “profesyonel asker” kavramının da ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Hatta askerî teknolojiye gelişmelerin, devletlerin ordulara olan ilgisini artırdığı ve düzenli birliklerin ortaya çıkışını hızlandığı yaygın bir kabuldür. Ancak Jeremy Black gibi tarihçiler, bu değişimlerin etkisinin abartıldığını ve modern devletin oluşumunu açıklamakta yetersiz kaldığını savunmuştur. Bu nedenle, askerî disiplin ve hukuk bağlamında yapılacak yeniden bir değerlendirme, “adil savaş” doktrininin cinsel şiddet gibi olgulara nasıl yansıdığının analizine olanak sağlayacaktır. Özellikle, askerî yapıların toplumsal cinsiyet ve cinsellik normlarını şekillendirmedeki rolü, bu analizin merkezinde yer alarak, orduların yalnızca savaş araçları değil, aynı zamanda sosyal düzenin inşacıları olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda askerî kodların heteronormativite ve üreme odaklı cinsel normları nasıl desteklediği sorusu öne çıkmaktadır. Bu sorunun yanıtı orduların model vatandaşlar yetiştirme amacıyla cinsel davranışı katı bir şekilde düzenlemesinde ve evlilik dışı ilişkileri cezalandırmasındaki tutumunda aranmalıdır. Bu disipliner yaklaşımın tarihsel kökenlerini anlamak için, erken modern dönem Avrupa’sında askerî kurumların cinsel normları şekillendirme pratiklerine ve bunun devlet-toplum ilişkilerindeki yansımalarına odaklanmak gerekmektedir. XVI. ile XVIII. yüzyıllar arasında Avrupa ordularında cinsel davranışın düzenlenme biçimleri, askerî hukuk metinlerinin tarihsel dönüşümü ve bu normların toplumsal cinsiyet rolleriyle kesişimi için bkz.: (Muravyeva, 2014).

yandan zikredilen koşullar, askerlerin yalnızca aktif hizmet döneminde değil, aynı zamanda terhis sonrası yaşamlarında da ciddi zorluklarla karşılaşmalarına yol açmakta; özellikle istihdam eksikliği ve sosyal güvencenin olmaması, askerlerin topluma yeniden entegrasyonunu güçleştirmekteydi. Bu zorluklar, özellikle erken modern dönemde, devletlerin askerlerin sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik kurumsal çözümler aramasına neden oldu; bu bağlamda Fransa, bu sorunları hafifletmek amacıyla 1693 (83?) yılında Saint Louis Tarikatı (Ordre de Saint-Louis) gibi kurumlar oluşturarak emekli askerlere maaş bağlama girişimlerinde bulundu. Hatta *Eski Rejim*'in (Ancien Régime) son dönemlerinde, özellikle emekli askerlerin toplumsal entegrasyonu ve refahının sağlanmasına yönelik olarak kurulan *Hôtel des Invalides* Derneği gibi kurumlar, yaklaşık 30.000 emekli askere barınma, sağlık hizmetleri ve mali destek sunarak, devletin askerî personeline yönelik yükümlülüklerini kurumsal mekanizmalar aracılığıyla yerine getirme pratiğini somutlaştırmış ve dönemin askerî-sosyal politikalarının önemli bir yansıması hâline gelmiştir (Jones, 1995, s. 164). Ancak Jones'un vurguladığı üzere, Yedi Yıl Savaşları (1756-1763) sırasında yaşanan askerî başarısızlıklar, söz konusu modelin etkinliğini kaybetmesine ve nihai olarak terk edilmesine yol açarken, bu durum Fransız ordusunun idari ve lojistik yapılanmasının kapsamlı bir revizyon ihtiyacını da gün yüzüne çıkarmıştır.

Sonuç ya da Erken Modern Avrupa'da Askerî Dönüşüm: Stratejik Dönüşüm, Daimî Ordular ve Habsburg-Osmanlı Sınır Dinamikleri

Erken Modern Avrupa devletlerinde askerî teşkilatlanmada gerçekleşen bu dönüşümler, yalnızca idarî ve lojistik yapıların yeniden düzenlenmesiyle sınırlı kalmamış; aynı zamanda stratejik düşünce yapısında köklü bir değişimi de beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede, belirli coğrafi sınırların sürekli savunulmasını amaçlayan daimî orduların kurumsallaşması, askerî doktrinlerin merkezinde yer almaya başlamıştır. Söz konusu birlikler, başta ani askerî akınlar olmak üzere çeşitli tehditlere karşı stratejik savunma hatları oluşturarak sınır bölgelerinde etkin kontrolü sağlamayı temel hedef olarak benimsemişti. Bununla birlikte, Erken Modern

Dönem'in jeopolitik koşullarında coğrafi sınırları idari açıdan istikrarlı biçimde konsolide etmenin yarattığı kronik güçlükler, askerî aktörlerin bu belirsizliği operasyonel esnekliği artıran bir stratejik manevra alanına dönüştürmesine imkân tanımıştır. Zira söz konusu muğlaklık, merkezî otoritelerin sınır güvenliğini mutlak kontrol altına alma çabalarına rağmen, askerî birliklerin asimetrik harp taktikleri geliştirerek mobil savunma sistemlerini optimize etmesine ve böylece kaynak tahsisinde dinamik bir avantaj elde etmesine olanak tanımaktaydı. Özellikle Habsburg Monarşisi ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki askerî-politik gerilim hatlarında stratejik bir tampon bölge olarak işlev gören Askerî Serhad (Vojna Krajina) gibi sınır mıntikalarının tarihsel kayıtlarında belirgin bir biçimde gözlemlenen de işte bu olgudur. Hatta “*ničija zemlja*” (hiç kimsenin toprağı/ tarafsız bölge) olarak terminolojiye giren bu coğrafi ve hukuki arakesitler, her iki imparatorluğun da merkezî otorite iddiasını sistematik olarak dışlayan, hiçbir devletin hükümlanlık iddiasında bulunmadığı tarafsız ara bölgeler olarak tanımlanmış; bu durum ise, XVI. ila XVIII. yüzyıllar arasında iki güç arasındaki sınır dinamiklerinin belirsiz ve çatışmalı niteliğini yansıtan anomik bir hukuki vakum alanı yaratmıştı. Dolayısıyla bahsedilen bölgelerde büyük çaplı ve belirleyici savaşlar yerine, sürekli bir çatışma hali hüküm sürmüş olup, bu durum kısa süreli baskınlar, yağmalama faaliyetleri ve düşman topraklarına yönelik ani akınlardan oluşan asimetrik harp dinamikleriyle karakterize edilmiş ve bölgesel güvenlik mimarisini uzun vadede istikrarsızlaştıran operatif taktiklerle desteklenmiştir. Nitekim mevcut bulunan ve süreklilik gösteren çatışma ortamı, düşman akınlarını engellemeye yönelik olarak düzenli ve daimî bir ordunun teşkil edilmesini zorunlu hale getirmekteydi. Zaten söz konusu stratejik konjonktür, Geoffrey Parker'ın Erken Modern Dönem'de Habsburg Monarşisi'nin sınır coğrafyasında daimî bir ordunun teşekkülünü tespit ettiği ve savunma odaklı stratejik paradigmaya uygun bir askerî kurumsallaşma örneği olarak analiz ettiği tarihsel süreçle doğrudan örtüşmekteydi. Aslında Parker'ın vurguladığı bu model, asimetrik tehditlere karşı geliştirilen operasyonel kapasitenin, sınır güvenliğinin süreklilik arz eden kırılganlığı karşısında

merkezî otoriteleri kalıcı askerî yapılanmaya zorlayan dinamikleri somutlaştırmaktaydı.²¹

Öte yandan Jeremy Black, Habsburg Monarşisinin ordusunu Osmanlı askeri gücüyle karşılaştıran analizinde, 1668-1680 arası dönemi Habsburg kuvvetlerinin yapısal güçlenme evresi olarak nitelendirmiş; bu süreçte asker mevcudunun artırılması, hareket kabiliyetinin iyileştirilmesi ve tüfeklerde çakmaklı mekanizmalar ile süngülerin taktiksel entegrasyonu gibi askeri yeniliklerin, ordunun dönüşümünde belirleyici rol oynadığını vurgulamıştı. Ancak Black, bahsedilen yeniliklerin kusursuz olmadığını vurgulayarak Habsburg Monarşisinin lojistik zayıflıklarını öne çıkarmakta; özellikle Viyana merkezi yönetiminin Osmanlı İmparatorluğu'nu Avrupa'dan tamamen çıkaramamasının yanı sıra, Batı'da XIV. Louis'e karşı hem karmaşık hem de yıpratıcı Dokuz Yıl Savaşları'na (1688-1697) sürüklenmesini, buna karşılık Macaristan'da I. Leopold'a Osmanlılarla mücadelesinde kritik destek sağlayan Eugen de Savoy'un Karlofça Barış Antlaşması'nın (1699) imzalanmasına katkısını analitik bir bağlamda ele almaktadır. Bununla birlikte Black, XVIII. yüzyılda Habsburg Monarşisi'nin askeri yükselişini, Karlofça Antlaşması'nın ardından erken dönemde elde edilen ardışık stratejik zaferlerle²² ilişkilendirerek, bu süreci yalnızca askeri kapasite artışıyla değil, aynı zamanda merkezi otoritenin lojistik ve idari zafiyetleriyle şekillenen paradoksal bir gelişim dinamiği olarak ele alır (Black, 1995, ss. 101-102). Nitekim Erken Modern Dönemde daimî orduların kurulması, sınır güvenliği ve bölgesel kontrol bağlamında kritik bir adım olmakla

²¹ Parker, 1570'lerde Osmanlı İmparatorluğu ile Hırvat ve Macar sınırlarında daimî ordu bulunduran Avusturya Habsburglarının benzer bir sistem uyguladığına dikkat çekmektedir. Daha erken bir döneme ait olarak ise, XV. yüzyılda Fransa, İngiltere ve İtalyan devletlerinin yüksek derecede eğitilmiş profesyonel daimî ordular oluşturduğu örnekleri zikredilmiştir. Bu askerî teşkilatlanma modelleri, erken modern dönem Avrupa'sında profesyonel orduların yaygınlaşmasına ilişkin tarihsel bağlamı ortaya koymaktadır. Bu konuda bkz.: (Parker, 1995, s. 40).

²² Bahsi geçen ardışık askerî ve diplomatik gelişmeler; 1716 yılında gerçekleşen Petrovaradin Muharebesi, aynı yıl Temeşvar'ın Osmanlı hâkimiyetinden çıkarılması, 1717'de Belgrad'ın Habsburg kontrolüne geçmesi, ardından 1718'de imzalanan Pasarofça Antlaşması ile Banat, Batı Eflak ve Kuzey Sırbistan'ın Habsburg idaresine bırakılması şeklinde tezahür etmiştir.

birlikte, bu süreç askerî yeniliklerin lojistik zorluklarla dengelenmesini gerektiren ve hem kurumsal hem de operasyonel paradigmaları dönüştüren karmaşık bir stratejik evrimi temsil etmiştir.

Bu paradoksal dinamik, yalnızca stratejik düzeydeki dönüşümlerle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda taktik düzeydeki yenilikleri de zorunlu kılmıştır; özellikle süvari tehdidine karşı piyade birliklerinin operasyonel esneklik kazanması, merkezi otoritenin lojistik kısıtlamalarına rağmen askeri adaptasyonun çok katmanlı bir süreç izlediğini gözler önüne sermekteydi. Zira Erken Modern dönemde savaş alanlarında zırhlı süvarilerin piyade birliklerine yönelik ciddi tehdidine rağmen, piyadeler bu tehdidi bertaraf etmek ve süvari etkinliğini kırmak amacıyla hem taktiksel düzenlemeler (örneğin, dikenli mızrak kareleri veya ateşli silah taburlarının koordineli kullanımı) hem de teknolojik adaptasyonlar (uzun mızraklar, arkebüzler ve sonrasında pikler ile tüfeklerin entegrasyonu) geliştirerek süvari hücumlarının stratejik üstünlüğünü sistematik şekilde nötralize etmeyi başarmıştı. Bu taktikler arasında, süvarilerin hücumlarını etkili bir şekilde püskürterek zaman içinde savaş alanındaki stratejik önemlerinin azalmasına yol açan teber (halberd),²³ partizan, glef

²³ Teber (halberd), geç orta çağ Avrupa savaş sanatında, özellikle İsviçreli ve Flaman piyadelerin uygulamalarında etkili bir yıkıcı silah olarak belirginleşmiştir. Geniş yüzeyli bir balta ile uzanan sivri uç ve arka kısmına eklenen kanca formu sayesinde hem kesici hem delici hem de çekici nitelikler taşıyan bu silah, süvariye karşı yürütülen yaya savaşlarında önemli bir yer edinmiştir. Verbruggen'in aktardığına göre, Flamanların sıklıkla kullandığı *goedendag* gibi teber de, düşmanın zırhlı süvarilerini eyerlerinden çekmek ya da öldürmek üzere tasarlanmıştı. İskoç savaş baltalarının da aynı stratejik mantığı paylaştığı belirtilmiştir. İsviçrelilerin teberleri, Flamanların mızraklı birlikleriyle benzer şekilde, özellikle Fransız süvarilerine karşı etkili olmuştur. Bu silahların taktik düzlemdeki yeri ise savaş düzeni içinde oldukça stratejik olarak belirlenmiştir. Verbruggen, mızraklı askerlerin düşman atlılarını durdurmak üzere ön saflarda yer aldığını; teber gibi daha kısa fakat ağır silahları taşıyan birliklerin ise arka saflarda mevzilendirildiğini vurgulamaktadır. Bu düzenleme, düşmanın ilk atağının karşılanmasının ardından yakın dövüş safhasına geçildiğinde teber kullanıcılarının ölümcül etkilerini devreye sokmalarını sağlamıştır. Yeterince uzun ve ağır olan bu silahlar, atı doğrudan devirebilecek veya binicisini yere serecek kapasitede darbelere olanak tanımıştır. Bir gözlemcinin aktardığına göre, bu silahlarla vurulan atlar çoğunlukla ya öldürülmekte ya da şahlanarak binicisini sırtından atmaktadır. Ancak teber taşımak, yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda ekonomik bir yeterlilik de gerektirmekteydi. Silahın etkin kullanılabilmesi için zırhlı korumalar, kask, eldiven ve kısa zırh gömlekleri gibi tamamlayıcı donanımlar şarttı. Verbruggen, Bruges kentine ait 1304 yılına tarihlenen kaynaklarda, bu tür

ve sponton gibi keskin uçlu mızrak türlerinin kullanımı belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. Söz konusu silahların taktiksel değeri, özellikle teberin erken bir dönemdeki kullanımını simgeleyen Morgarten Muharebesi (1315) gibi çarpışmalarda somutlaşmış; bu tür tarihsel örnekler, piyade birliklerinin süvari karşısındaki operasyonel dönüşümünü hızlandırarak taktik mirasın şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Ayrıca İsviçre ordusunda XV. ve XVI. yüzyıllar arasında kaydedilen taktiksel bir yenilik, beş metreye ulaşan uzunlukta mızraklar kullanan pikemenlerin (mızraklı piyadeler) muharebe düzenine entegrasyonu ve bu birimlerin, ateşli silahlarla donatılmış arkebüzcü ve tüfekçi birliklerini süvari hücumlarına karşı koruyacak şekilde konumlandırılmasıydı. Zaten bu stratejik işlevsel rol, piyade tabanlı savunma hatlarının ateş gücü ile süvari manevralarının etkisizleştirilmesi arasında sinerji yaratarak Erken Modern Dönem savaş doktrinlerinin evrimine katkıda bulunmaktaydı. İlgili taktiksel dönüşüm, yalnızca operasyonel çerçeveyi biçimlendiren kuramsal temellerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda mızraklı birliklerin savaş alanındaki organizasyonel yapısının belirli bir doktrinel disipline uygun hale getirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda İsviçre pikemenlerinin savaş düzeni, üç temel bileşene ayrılan bir yapıya evrilmiş ve böylece öncü kuvvet (vanguard), ana gövde (main body) ve artçı birlikten (rear guard) oluşan sistematik bir formasyon kaçınılmaz hale gelmiştir. Öyle ki, öncü kuvvetin düşmanın ilk saldırısını karşılama, ana gövdenin savaşın merkezî eksenini oluşturma ve artçı birliklerin geri çekilme veya takviye durumlarında kritik rol üstlenme işlevleri, bu üçlü askerî tertibatın savunma ve saldırı stratejilerini savaş alanında dengeli bir şekilde uygulamasını mümkün kılan taktik bir bütünlük sağlıyordu (Ogorec, 2011, s. 106). Nitekim İsviçre pikemenlerinin üçlü muharebe

silah ve teçhizatlara yapılan harcamaların 20 ile 100 sterlin arasında değiştiğini, bunun da dönemin zanaatkârlarının yıllık gelirlerine oranla oldukça yüksek bir meblağ olduğunu aktarmaktadır. Dolayısıyla teber, yalnızca bir silah olarak değil, aynı zamanda savaş düzeninde sahip olduğu taktiksel rolü, kullanıcılarının toplumsal ve ekonomik pozisyonu ve piyade savaşlarındaki dönüşümsel etkisiyle geç Orta Çağ askerî tarihinde müstesna bir yere sahiptir. Bu konuda bkz.: (Verbruggen, 1997, s. 170, 171-172).

formasyonuna dayalı savaş düzeni, yalnızca döneminin savunma doktrinlerine katkı sağlamamakla kalmamış, aynı zamanda piyade merkezli savaş stratejilerinin kurumsallaşmasına öncülük ederek, Erken Modern Dönem askeri düşüncesinde sürdürülebilir bir dönüşümün temelini oluşturmuştur.

Söz konusu doktrinel ve organizasyonel dönüşüm, aynı zamanda askerî ekipmanların işlevsel gerekliliklerini de yeniden şekillendirmiş; özellikle yoğun mızrak formasyonlarının kolektif koruma sağlama kapasitesi, bireysel kalkan kullanımının taktiksel gerekliliğini sorgulanır hale getirmiştir. Zaten orta çağın sonlarına doğru, mızrakçılar (pikenirler) ve teberciler gibi uzun menzilli silahları etkin bir şekilde kullanan piyade birliklerinin yükselişi, geleneksel kalkanların savaş alanındaki rolünü önemli ölçüde azaltmıştı. Dönüşüm sürecinde ise zırh kullanımının göğüs ve sırt korumasıyla sınırlandırılarak hafifletilmesi, askerlerin hareket kabiliyetini artırmış; aynı zamanda vizörlerini kaybederek dar, yüksek sırtlı bir forma evrilen miğferler ise kılıç darbelerini saptırmaya yönelik işlevsel bir tasarım kazanmıştı.

Mevcut taktik ve teknolojik değişimler, savaş doktrinlerinin yalnızca silah ve zırh tasarımını değil, aynı zamanda orduların organizasyonel yapılarını da derinden etkileyerek, piyade birliklerinin operasyonel esnekliğini artırmaya yönelik yeni modellerin ortaya çıkmasını sağlamıştı. Zira ilgili dönemde, özellikle XV. ve XVI. yüzyıllarda, Landsknechtler adı verilen paralı Alman piyade birlikleri, İsviçreli piyadelerin savaş alanındaki üstünlüğüne rakip olarak ortaya çıktığı gözlemlenmekteydi. Öyle ki Landsknechtler'in İsviçreli rakiplerine kıyasla sağladığı stratejik avantaj, yalnızca taktik kabiliyetlerinden değil, aynı zamanda orduların kuvvet kompozisyonunu ve komuta-kontrol mekanizmalarını yeniden tanımlayan organizasyonel yeniliklerden kaynaklanmaktaydı. Bu bağlamda Landsknechtler, askerî organizasyonlarını bölükler (companies), taburlar ve alaylar (regiments) gibi daha küçük, esnek ve hiyerarşik birimlere bölerek, savaş alanında hız ve taktik etkinliği artıran bir yapılanma benimsemekte; bu da modern askerî düzenin temellerini atarak operasyonel manevra kabiliyetinin evrimine öncülük etmekteydi.

Öte yandan bu organizasyonel yenilikler, aynı zamanda ateşli silahların etkin kullanımını destekleyen bir yapıyı da beraberinde getirmiştir. Zaten ateşli silahların Avrupa coğrafyasında gelişim göstermesi ve yaygınlaşması, askerî taktiklerden siyasi organizasyonlara kadar uzanan stratejik dengelerin yeniden şekillenmesine yol açmakta, harp tarihi disiplini içerisinde hem teknolojik evrimi hem de sosyopolitik dinamikleri kapsayan epistemolojik bir kırılma noktasını teşkil etmekteydi. Bahsi geçen epistemolojik kırılmanın somut tezahürleri, teknolojik ilerleme ile taktik adaptasyonun kesişiminde şekillenen erken dönem askerî olaylarda kendini göstermeye başlamış; ateşli silahların XIV. yüzyıl Avrupası'ndaki operasyonel entegrasyonu ise hem kronolojik hem de doktriner açıdan sonraki stratejik paradigma kaymalarının temelini oluşturmuştu. Zira Ogorec'in vurguladığı üzere, ateşli silahların 1305'te İber Yarımadası'nda ortaya çıkışı, yalnızca kronolojik bir referans noktası olmanın ötesinde, Avrupa'nın askerî epistemolojisinde yaşanan paradigmatik dönüşümün coğrafi yayılımını simgeleyen kritik bir eşik olarak değerlendirilmelidir. Nitekim Perugia Muharebesi'nde (1364) bu silahların operasyonel kullanımının tarihsel belgelerle teyit edilmesi, yalnızca teknolojik bir ilerlemeyi değil, aynı zamanda taktik doktrinlerin yeniden yapılandırıldığı ve savaşın sosyopolitik ontolojisinin dönüşüm sürecine girdiği stratejik dönüşüm evrelerinin somut bir kanıtı niteliği taşımaktadır.

Diğer taraftan Yüz Yıl Savaşları (1337-1453) sırasında topçuluğun hızla yaygınlaşması, yalnızca savaş stratejilerinde derin bir dönüşüm yaratmakla kalmamış, aynı zamanda askerî düşüncenin ve taktiksel uygulamaların yeniden şekillendirilmesinde belirleyici bir rol oynamıştı. Özellikle Amemuiden Deniz Muharebesi (1338), topların kitlesel savaşlarda kullanımının erken örneklerinden biri olarak, ateşli silahların savaşın seyrini değiştirme potansiyelini somut bir biçimde ortaya koymuş ve bu olay, yalnızca teknolojik bir yenilikten ibaret olmayıp,

aynı zamanda savaşın sosyo-politik ve stratejik yapısındaki köklü dönüşümü yansıtan önemli bir dönemeç olarak değerlendirilmelidir.²⁴

Öte yandan ateşli silahların savaş alanındaki belirleyici rolü, Cerignola Muharebesi (1503) ile somutlaşmıştı. Zira söz konusu muharebede Fransız ordusunun sayısal üstünlüğüne karşı, İspanyol birlikleri, tarihsel bağlamda XVI. yüzyıl savaş doktrininde önemli bir yenilik olan “*pike and shot*” taktiğini²⁵

²⁴ Erken dönem topçu tarihinde gemilere top yerleştirilmesinin kökenleri kesin olarak belirlenmemektedir. Bu belirsizlik arkeolojik kanıtların sınırlılığı ve yazılı kaynakların genellikle silah kullanımına ilişkin ayrıntıları eksik bırakmasından kaynaklanır. Ancak XV. yüzyıldan itibaren gemi topçuluğunun yaygınlaştığına dair somut veriler netleşmektedir. Fransa’nın La Rochelle limanındaki gemilerin culverin ve veuglaire gibi toplarla donatıldığı, Christine de Pizan’ın 1410 tarihli eserinde deniz muharebelerinde topçu kullanımını önerdiği ve İngiliz donanmasına ait *Christofre* gemisinde “hand gunne” kaydının bulunduğu bilinmektedir. Bu örnekler, deniz topçuluğunun evrimine işaret ederken, *Christofre*’nin benzersiz konumu, teknolojik adaptasyonun askerî etkinliğe dönüşüm sürecini yansıtmaktadır. Topçu sistemlerinin denizcilik teknolojisine entegrasyonunda bir dönüm noktası olarak kabul edilen *Christofre*, savaş gemilerinin yapısal ve işlevsel dönüşümünde öncü bir rol oynamıştır. Deniz muharebelerinde topçu gücünün etkin biçimde kullanıldığı ilk örneklerden biri olarak, denizcilik tarihinin askerî boyutunda yeni bir dönemin başlangıcını simgelemiştir. Topların gemi gövdesine sabitlenerek ateş gücünün seyrüsefer kabiliyetiyle bütünleştirilmesi, bu gemi üzerinden somutlaşmış ve savaş stratejilerinin yeniden şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Bu nedenle *Christofre*, deniz savaşlarının taktiksel dinamiklerini değiştiren bir yenilik olarak değerlendirilmiş ve sonraki yüzyıllardaki donanma sistemleri için teknik bir referans teşkil etmiştir. 1445 tarihli bir belge üzerinden gemilerde topçu kullanımının erken dönemlerine ışık tutulması için bkz.: (DeVries, 1990, ss. 818-829).

²⁵ Avrupa askerî tarihinin erken modern dönemine özgü *pike and shot* taktiği, süvari üstünlüğünün gerilemesiyle birlikte yeniden şekillenen piyade temelli savaş anlayışının en belirgin örneklerinden biri olarak kabul edilmiştir. XV. yüzyılın sonlarından itibaren pike (uzun mızrak) taşıyan piyadeler ile ateşli silah kullanan askerlerin kombine edildiği bu taktiksel düzen, özellikle 1590–1660 döneminde yeni bir boyut kazanmış ve söz konusu süreç, *Dutch Military Revolution* olarak adlandırılan nizâmî reformların etkisiyle belirginleşmiştir. Bu bağlamda taktiksel dönüşüm, teknik tutarlılık, bağlamsal süreklilik ve tarihsel doğruluk temelinde yeniden değerlendirildiğinde, yalnızca muharebe meydanlarındaki dönüşüme değil, aynı zamanda savaş teorisinin evrimine de ışık tuttuğu görülmektedir. Bu teorik çerçevenin tarihsel kökenleri XVI. yüzyılın sonlarında Avrupa askerî doktrininde yaşanan metodolojik sentezlerle yakından ilişkilidir. Zira söz konusu taktik sistemin ana iskeleti, Hollanda Prensi Maurice of Nassau tarafından 1590’larda başlatılan reformlarla kurulmuştur. Maurice, klasik Roma ve Bizans taktik metinlerinden beslenerek, çağdaş İspanyol ordusunun tecrübeleriyle harmanlanmış ve modern savaş sahnesine uyarlanabilir bir piyade düzeni ortaya koymuştur. Bu reformların temelinde, pike ile silahlandırılmış yoğun merkez kütleleri ve bu merkezlerin iki yanında yer alan ateş destekli tüfekçi kolları yer almaktaydı. Bu yerleşim, hem savunma hem de taarruz durumlarında esnekliği temin edecek şekilde yapılandırılmıştır. Maurice’in klasik

kaynaklardan esinlenerek geliştirdiği bu taktiksel yapı, özellikle Roma'nın *triplex acies* (üç hatlı düzen) modelini örnek almakla birlikte, daha küçük ve daha kolay manevra kabiliyeti olan birliklerle modernize edilmiştir. Ancak bu taktiksel modelin operasyonel etkinliği yalnızca saha düzenlemeleriyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda ordunun hiyerarşik organizasyonunda, taktik eğitim standartlarında ve ateş gücünün koordinasyonunda sistematik bir dönüşümü zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda Maurice'in savaş disiplini; birliklerin daha küçük *battalion* (tabur) formasyonlarına bölünmesini, bu yapıların sahada bağımsız olarak konuşlandırılmasını ve *paradoe* adı verilen tatbikatlarla sefer öncesi muharebe düzeninin uygulanabilirliğinin denetlenmesini kapsamıştır. Bunun yanı sıra, ateşli silahların muharebe içindeki etkinliği maksimize edilmek amacıyla karşılıklı atış kolları (*divisions*) içerisinde sıralı ateş (*ranked volley fire*) yöntemleri geliştirilmiştir. Bu yöntemde, ön saftaki askerler ateş ettikten sonra arka saflara çekilmekte ve yerlerine taze askerler geçmektedir; böylece sürekli bir ateş hattı sağlanmaktadır. Bu tür ateş tertibatı, İspanyol ve İtalyan "karakol" tipi süvari taarruzlarına karşı ciddi bir mukavemet sağlamıştır. Bu taktik yenilikler Avrupa askeri doktrinlerinin evriminde katalizör görevi görerek, özellikle Otuz Yıl Savaşları sürecinde İsveç ordusunun operasyonel esnekliğini artırmış ve onları geleneksel *tercio* sistemlerine karşı asimetrik üstünlük sağlayacak şekilde dönüştürmüştür. Dolayısıyla Gustavus Adolphus'un öncülüğünde geliştirilen İsveç modeli, Hollanda düzeninden ilham almakla birlikte daha derinlemesine disiplin, birlikler arası işlevsel uyum ve saldırı eğilimli bir yapı taşımaktaydı. İsveç tugayları (*brigades*), muharebeye bütüncül katılan ve genellikle birbirinden bağımsız dört taburdan oluşan yapılar hâlinde konuşlandırılmakta ve bu birlikler savaş alanında hem ateş gücü hem de manevra kabiliyeti bakımından etkili bir işleyiş sergilemekteydi. Breitenfeld (1631) Muharebesi, bu yeni İsveç düzeninin başarısını kanıtlayan dönüm noktalarından biri olarak kayda geçmiştir. İsveç'in bu askerî inovasyonları, Avrupa'daki doktriner evrimi hızlandırarak, Hollanda-İsveç sentezine dayalı ve kıta genelinde adaptasyon potansiyeli taşıyan hibrit bir paradigmayı tetiklemiştir. Öyle ki, bu süreçte oluşan karma Alman doktrini (*composite German style*), Hollanda'nın standartlaştırılmış disiplini ile İsveç'in saldırı temelli dizilimini birleştiren melez bir form olarak tanımlanmıştır. 1640'lı yıllarda Avrupa kıtasının büyük bölümünde uygulama alanı bulan bu model, özellikle Üçüncü Ferdinand'ın ordusunda yer alan Raimondo Montecuccoli ve İngiliz iç savaşlarındaki George Monk gibi komutanlarca detaylı şekilde sistematize edilmiştir. Montecuccoli'nin *tretyach* olarak adlandırdığı üç hatlı düzen, savaş meydanında derinlik ve yedek kuvvet avantajı sunmuş, muharebenin çeşitli safhalarında ikinci ve üçüncü hatlar üzerinden yenilenmiş taarruzların yapılmasına imkân tanımıştır. İlgili doktriner evrim sadece piyade tabanlı taktiklerle sınırlı kalmamış; savaş alanında süvari-piyade entegrasyonu da yeniden düşünülmüş; İsveç modelinde süvari destekli hafif topçular ve ateş destekli piyade birlikleriyle koordine edilen kanat hücumları yaygınlaştırılmıştır. Bu tür sistemlerde, atlı birliklerin ilerlemesini destekleyen tüfekli piyade birlikleri, özellikle karakol süvarilerine karşı üstünlük sağlamış ve savunma hattının sarsılmadan karşı taarruza geçmesine katkı sunmuştur. Ayrıca muharebe komutanlarının sahada doğrudan kumanda yerine, sahaya önceden yerleştirilmiş taktik manevralarla düzeni kontrol etmesi esas alınmış; böylece savaş sisinin yarattığı iletişim kopuklukları en aza indirgenmeye çalışılmıştır. Bu operasyonel bütünleşme ateş gücü ile manevra kabiliyetini doktrinel düzeyde birleştiren koordineli muharebe prensiplerinin, 1590-1660 döneminde *pike and shot* sisteminin temelini oluşturan taktik-stratejik evrimle nasıl örtüştüğünü ortaya koymaktadır. Dolayısıyla ilgili taktiği; teknolojik gelişmelere duyarlı, klasik askeri mirası yeniden yorumlayan, esnek ve disiplinli piyade organizasyonuna dayalı bir strateji olarak tanımlanabilir. Bu sistemin başarısı,

benimseyerek, uzun mızrak taşıyan piyadeler ile erken dönem ateşli silah olan arkebüz kullanan askerleri bir arada konumlandırarak hem savunmada hem de saldırıda etkili bir kombinasyon oluşturmuşlardı (Ogorec, 2011, ss. 106-110). Özetle ateşli silahların Avrupa'daki yayılımı ve organizasyonel yenilikler hem askeri stratejilerde hem de savaşın sosyo-politik yapısında köklü değişimlere yol açarak, modern askerî düzenin ve taktik evriminin temelini atmış, erken dönem askerî olaylarda teknolojik ve taktiksel adaptasyonların kesişiminde önemli epistemolojik kırılmalar yaratmıştı.

Ateşli silahların askeri stratejilere etkisi, yalnızca muharebe sahasındaki taktiksel değişimlerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda orduların organizasyonel yapısını ve lojistik sistemlerini köklü bir dönüşüme uğratmıştı. Bu çerçevede askeri yapının evrimi, savaşın sosyal ve teknolojik dinamiklerine paralel olarak gelişmiş, stratejik düşüncenin yanı sıra askeri altyapının da yeniden şekillenmesini gerektirmişti. Nitekim zikredilen değişim, yalnızca askeri teşkilatlanma ve lojistik sistemlerle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda askeri düşüncenin teorik çerçevesini de derinlemesine etkilemiş ve savaş sanatına dair literatürün giderek daha fazla önem kazanmasına zemin hazırlamıştı.²⁶

Buna paralel olarak Parker, XVII. yüzyılın başlarında Avrupa askerî entelektüel ortamında önemli bir referans kaynağı haline gelen, 1607'de Kont II.

yalnızca savaşın pratik yürütümünde değil, savaş teorisinin yeniden tanımlanmasında da önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu taktiksel dönüşüm hem Avrupa'nın askerî modernleşmesinde hem de merkezîyetçi devletlerin profesyonel ordular inşa etmesinde temel rol oynamıştır. Nitekim erken modern dönemde ateş gücü ile yakın muharebe unsurlarının entegrasyonunu sistematize eden 'pike and shot' formasyonu, söz konusu taktiksel paradigmayı somutlaştıran operasyonel bir model olarak öne çıkmış; mızraklı piyadenin koruma şemsiyesi altında arkebüz ve tüfekli birliklerin ateş üstünlüğünü maksimize eden bu hibrit yapı, teorik çerçevenin sahada nasıl tezahür ettiğine dair kanonik bir örnek teşkil etmiştir. Bu konuda bkz.: (Roberts, 2010)

²⁶ Parker, söz konusu dönemin ardından rakip el kitaplarının üretilmesine yönelik çeşitli girişimlerde bulunulduğunu ifade etmektedir. Bu girişimlerin en nitelikli örnekleri arasında, 1615 tarihli *Kriegskunst zu Fuß* adlı eseriyle Johan Jakob von Wallhausen, 1637 tarihli *Principles of the Art Militarie* başlıklı çalışmasıyla Henry Hexham ve 1647 tarihli *Mareschale de Bataille* adlı kitabıyla Jean de Lostenau yer almaktadır. Bu konuda bkz.: (Parker, 1995, s. 40).

Ivan Nassau tarafından kaleme alınan²⁷ ve dönemin stratejik doktrinlerini görsel illüstrasyonlarla destekleyerek operasyonel metodolojileri sistematize eden el kitabının, Almanca, Fransızca, İngilizce ve Danca gibi çok dilli çeviriler aracılığıyla kıta genelinde yayılarak farklı coğrafyalardaki askerî pratiklerin standartlaşmasını sağladığına ve bu süreçte erken modern dönem savaş teorisi üzerinde Pan-Avrupa ölçeğinde entelektüel alışverişi teşvik ettiğine dikkat çekmiştir. Ancak Parker'ın vurguladığı bu kuramsal çerçeve ve doktriner yayılım, askerî düşüncedeki entelektüel evrimin yalnızca bir boyutunu temsil etmekteydi; zira söz konusu metodolojilerin sahada somut karşılığını, mühendislik ve mimarideki radikal dönüşümlerle şekillenen yeni tahkimat sistemleri oluşturmaktaydı. Bu bağlamda serhad bölgelerinde, yoğun topçu ateşine karşı dayanıklılık sağlayan ve etkili bir savunma hattı oluşturmayı amaçlayan yeni tahkimâtların inşası, savaş stratejilerindeki dönüşümleri yalnızca somutlaştırmakla kalmamış, aynı zamanda askerî mühendislikteki ilerlemeler ve mimarinin taktiksel yeniliklerle entegrasyonunu gözler önüne seren bir yapısal ve operasyonel senteze dönüşmüştür. Dolayısıyla öne çıkan yenilikler, dönemin askerî gereksinimlerine uygun olarak, teknolojik ve mimari gelişimlerin doğrudan bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

- Baumann, R. (1994). *Landsknechte: Ihre Geschichte und Kultur vom späten Mittelalter bis zum Dreißigjährigen Krieg*. Beck.
- Black, J. (1988). The Military Revolution. *Teaching History*, 52, 34–36.
- Black, J. (1991). *A Military Revolution? Military Change And European Society 1550–1800*. Macmillan Education.

²⁷ Parker bu eser hakkında şu bilgileri aktarmaktadır: “Mızrak için on beş, arkebüz için yirmi beş ve tüfek için otuz iki çizim yer almaktaydı. Ancak 1606-1607 yıllarında tüm sistem yeniden düzenlenmiş; bu tarihten itibaren mızrak için otuz iki, her bir ateşli silah türü için ise kırk iki pozisyon tanımlanmıştır. Bu yeni düzenleme Kont John'un gözetiminde hazırlanmış, çizimler numaralandırılmış bir dizi hâlinde kazınarak yayımlanmıştır. Eser, Jacob de Gheyn tarafından *Wapenhandeligen van roers, musquetten ende spiessen* [Arkebüz, Tüfek ve Mızrak Silah Talimi] adıyla 1607 yılında Amsterdam'da basılmıştır.”. Bu konuda kz.: (Parker; 1995, s. 40).

- Black, J. (1995). A Military Revolution? A 1660–1792 Perspective. İçinde C. J. Rogers (Ed.), *The military revolution debate: Readings on the military transformation of early modern Europe* (ss. 95–114). Westview Press.
- DeVries, K. R. (1990). A 1445 Reference To Shipboard Artillery. *Technology and Culture*, 31(4), 818–829.
- Fuhrmann, C. J. (2012). *Policing the Roman Empire: Soldiers, Administration, and Public Order*. Oxford University Press.
- Glete, J. (2002). *War and the State in Early Modern Europe: Spain, the Dutch Republic and Sweden as Fiscal-Military States*. Routledge.
- Jones, C. (1995). The Military Revolution and the Professionalisation of the French Army Under the *Ancien Régime*. İçinde C. J. Rogers (Ed.), *The military revolution debate: Readings on the military transformation of early modern Europe* (ss. 149–167). Westview Press.
- Lynn, J. A. (1995). Recalculating French Army Growth During the Grand Siècle 1610–1715. İçinde C. J. Rogers (Ed.), *The Military Revolution Debate: Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe* (ss. 117–147). Westview Press.
- Lynn, J. A. (2003). *Battle: A History of Combat and Culture*. Westview Press.
- Mallett, M. (1974). *Mercenaries and their Masters: Warfare in Renaissance Italy*. Rowman and Littlefield.
- Muravyeva, M. (2014). “Do Not Rape And Pillage Without Command”: Sex Offences and Early Modern European Armies. *Clio*, 39, 53–77.
- Ogorec, M. (2011). *Pješaštvo: Povijesni Razvoj i Perspektive*. Alfa.
- Pálffy, G. (2012). The Habsburg Defence System in Hungary Against the Ottomans in the Sixteenth Century: A Catalyst of Military Development in Central Europe. İçinde B. L. Davis (Ed.), *Warfare in Eastern Europe 1500–1800* (ss. 35–61). Brill Academic Publishers.
- Parker, G. (1976). The “Military Revolution,” 1560–1660 — A Myth? *The Journal of Modern History*, 48(2), 195–214.
- Parker, G. (1995). The Military Revolution 1560–1660 – A Myth? İçinde C. J. Rogers (Ed.), *The Military Revolution Debate: Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe* (ss. 37–54). Westview Press.
- Parker, G. (2006). *Askerî Devrim: Batı'nın Yükselişinde Askerî Yenilikler (1500–1800)* (T. Zorlu, Trans.). Küre Yayınları.
- Parrott, D. (2012). *The Business of War: Military Enterprise and Military Revolution in Early Modern Europe*. Cambridge University Press.
- Prinzing, F. (1916). *Rats, Lice and History: The Biography of a Bacillus* (H. Westergaard, Ed.). Clarendon Press.
- Redlich, F. (1965). *The German Military Enterpriser and his Work Force: A Study in European Economic and Social History* (Vol. 2). Franz Steiner Verlag.
- Roberts, K. (2010). *Pike and Shot Tactics 1590–1660*. Osprey Publishing.
- Roberts, M. (1956). *The Military Revolution, 1560–1660: An Inaugural Lecture Delivered Before the Queen's University of Belfast*. Marjory Boyd.
- Roberts, M. (1995). The Military Revolution, 1560–1660. İçinde C. J. Rogers (Ed.), *The Military Revolution Debate: Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe* (ss. 13–35). Westview Press.
- Rogers, C. J. (1995). The Military Revolutions of the Hundred Years War. İçinde C. J. Rogers (Ed.), *The Military Revolution Debate: Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe* (ss. 55–93). Westview Press.

- Tilly, C. (2020). *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu* (K. Emiroğlu, Trans.). İmge Kitabevi Yayınları.
- Verbruggen, J. F. (1997). *The Art of Warfare in Western Europe During the Middle Ages From the Eighth Century to 1340* (2nd ed.). The Boydell Press.
- Wiesner-Hanks, M. E. (2016). *Erken Modern Dönemde Avrupa (1450–1789)* (H. Çalışkan, Trans.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Extended Abstract

The military transformations that unfolded in early modern European history exerted a profound and far-reaching impact not only on the conduct of warfare but also on the structural configuration of states, the evolution of social hierarchies, and the rearticulation of political power relations. Within this broader framework, these developments have been conceptualized in the scholarly literature through the lens of the “Military Revolution,” a paradigm that offers an analytical structure for understanding the sweeping changes occurring from the mid-sixteenth to the eighteenth century. Initially articulated by Michael Roberts in 1955, this theoretical model has been examined through key variables such as the diffusion of firearms, the numerical expansion of standing armies, the institutionalization of permanent military structures, and the consolidation of centralized bureaucratic mechanisms. Subsequently, the contributions of historians including Geoffrey Parker, Jeremy Black, and Clifford Rogers have further refined and expanded the paradigm by integrating additional dimensions, notably territorial expansion, logistical capability, and technological innovation. As a result, the Military Revolution thesis today functions not only as a critical interpretive tool for the political and social history of early modern Europe but also as a comprehensive framework for assessing colonial expansion, processes of state formation, and the emergence of the modern world system. Moreover, the diverse responses of non-Western societies to these transformative dynamics have become a central subject of comparative historical inquiry. In this regard, the Ottoman Empire’s trajectory of military modernization constitutes a salient example that both challenges the Eurocentric boundaries of the existing historiography and illustrates the potential for alternative developmental models. Ultimately, debates surrounding the Military Revolution transcend the evolution of military technology alone and shed significant light on the complex interactions of power, resistance, and adaptation across different regions of global history.

The existing scholarship on the Military Revolution theory has, to a considerable extent, been shaped by a predominantly Western European perspective. Within this conceptual framework, the military reforms, tactical transformations, and technological innovations of states such as Sweden, France, the Netherlands, Spain, and England have been placed at the forefront of analysis. Roberts’s initial arguments concerning the Swedish army were subsequently elaborated by Geoffrey Parker through his studies on Spanish military discipline and fortification architecture, while Clifford Rogers emphasized that the Military Revolution should be understood not as a unilinear or abrupt shift, but rather as a gradual, multifaceted, and regionally differentiated process. Jeremy Black’s more radical critique, however, highlighted the extent to which the concept has been overstated and argued that political and diplomatic dynamics have been insufficiently integrated into the discussion. A major limitation of these debates lies in their confinement to intra-European developments and their tendency either to neglect or to treat superficially actors such as the Ottoman Empire, which played a decisive role in shaping global military equilibria. The absence of

sustained comparative inquiry into the Ottoman Empire's military transformations, its patterns of technological adaptation, and its strategic innovations vis-à-vis concurrent European developments represents a significant gap in the literature. Conversely, this omission underscores the extent to which early modern military evolution was driven by multilayered, reciprocal, and transregional interactions rather than by isolated European dynamics. Within this broader analytical context, the Ottoman Empire's military capacities in the early modern period, its engagement with European innovations, and its distinctive mechanisms of institutional adaptation require systematic and nuanced examination. In sum, such an inquiry—grounded in an interdisciplinary methodological approach—holds the potential to challenge unidirectional interpretations in the existing scholarship and to contribute substantively to a more inclusive, globally oriented military historiography. This study has been designed through a systematic combination of historical analysis and comparative methodology within the framework of qualitative research methods. The primary data source of the research is constructed upon a critical evaluation of the secondary literature pertaining to the subject. Within this context, the analytical process has methodically examined the parallels and divergences between theoretical approaches in Europe and the structural dynamics of Ottoman military organization. A multidimensional historical analysis, supported by interdisciplinary perspectives, has been conducted, avoiding the limitations of a unidimensional theoretical template. Furthermore, this methodological diversity has enabled the study to transcend the traditional boundaries of military historiography and present a holistic approach that addresses the interaction of sociopolitical factors with historical processes. Indeed, the inclusive nature of the research offers a depth that can contribute to academic literature both methodologically and theoretically.

An analytical assessment of the principal findings of this study reveals that they converge around several core themes. First, the research demonstrates that the phenomenon commonly referred to as the Military Revolution possesses a multi-phase character and exhibits significant regional variation. In this regard, the linear and uniform model proposed by Roberts has been critically reassessed both chronologically and geographically, leading to the conclusion that the transformations observed across different parts of Europe did not unfold through a homogeneous trajectory but rather emerged at varying moments and through distinct structural dynamics. Accordingly, the study underscores the inherent limitations of conceptualizing the Military Revolution as a singular, universally applicable paradigm.

Second, the Ottoman Empire's military transformation has been examined within the framework of its distinctive institutional and structural characteristics. The findings indicate that, beginning in the sixteenth century, the Empire adopted a centralized military organization and consolidated a system based on a standing army. However, when juxtaposed with European cases, this transformation does not exhibit an abrupt or revolutionary quality; instead, it developed through an evolutionary and internally consistent process. Consequently, Ottoman military reforms correspond only partially to the dominant paradigmatic models advanced in Military Revolution scholarship.

Third, the study's analysis of technological adaptation reveals that the Ottomans adopted firearms relatively early. Yet the incorporation of these technologies into institutional and organizational structures did not advance as systematically or rapidly as in many European states. This observation lends support to the argument that the explanatory power of the Military Revolution thesis is limited when applied to the Ottoman context. Indeed, the findings reaffirm that the adoption of new military technologies must be accompanied by

their effective integration into bureaucratic and organizational frameworks if they are to produce transformative outcomes.

Finally, the transformation of European fortress architecture and its subsequent impact on military strategy do not find a direct parallel in the Ottoman case. As Parker has emphasized, the structural changes that reshaped European defensive architecture did not occupy a central position within Ottoman military doctrine. Instead, the Empire's strategic preferences remained anchored in expeditionary army systems predicated on mobility, with operational planning oriented toward the control of expansive and dynamic territorial spaces rather than the defense of fixed positions. Taken together, the findings demonstrate that the Military Revolution paradigm cannot be applied uniformly or treated as a monolithic explanatory model across diverse historical and geographical contexts. Rather, each political entity experienced processes of military transformation in ways conditioned by its own structural, institutional, and strategic particularities. The article evaluates the prominent theoretical approaches in the military revolution literature through a comparative methodology, with a detailed examination of the models developed particularly by Roberts, Parker, Rogers, and Black. Furthermore, the study clarifies how these historians conceptualized military transformations in Europe and analytically addresses both the theoretical divergences and convergences among them. Indeed, Roberts' linear revolution model was shaped through the Swedish case, focusing on the sudden and radical military changes that occurred over sixty years. Moreover, this model sought to systematize the transformations observed in European land armies between the late 16th and early 17th centuries. Roberts' approach, in particular, emphasized the relationship between discipline, standing armies, weapons technology, and the state apparatus, arguing that warfare underwent a structural transformation in the early modern period. In contrast, Parker expanded Roberts' model, asserting that advancements in fortress architecture and siege technology were among the defining elements of the military revolution. According to his argument, the proliferation of the trace italienne-style fortification system necessitated the restructuring of European armies, directly influencing both military strategies and fiscal-administrative structures. As Parker emphasized, the prolongation of wars and the growth of armies accelerated the consolidation of the centralized state. On the other hand, Rogers interpreted the military revolution as a longer-term, polycentric, and gradual process. His model posits that military innovations, which developed simultaneously or consecutively in different regions, did not follow a single universal framework but rather evolved in response to diverse historical dynamics. Consequently, Rogers' approach demonstrates that military transformations in Europe were not homogeneous but occurred within pluralistic and complex structures. In this context, alongside warfare technology, factors such as logistics, command structures, and the social representation of armies were also considered crucial components of this transformation. However, Jeremy Black critiqued the concept of the military revolution for being excessively broad and argued that this framework risked neglecting political-diplomatic contexts. According to Black, military developments in early modern Europe cannot be explained solely through technological progress or tactical innovations; rather, this process was also directly linked to great power rivalries, foreign policy choices, and international balances. Therefore, he underscored the necessity of an interdisciplinary approach in explaining the phenomenon of military revolution. Considering all these perspectives, Eurocentric historical models have provided theoretical depth to debates on the military revolution, yet their applicability to different historical contexts remains contested. In summary, these approaches shed light on the redefinition of military power in early modern Europe while demonstrating

that the political, social, and technological components of this transformation must be assessed in a multidimensional manner.

This study seeks to make a multidimensional contribution to historiography by critically interrogating the Eurocentric and overly generalizing character of the Military Revolution paradigm. Through an examination of the Ottoman Empire, it demonstrates that military transformations in the early modern period did not uniformly assume a revolutionary form; rather, they were frequently shaped by evolutionary trajectories and context-specific structural dynamics. In this respect, the study advances an alternative analytical perspective to the dominant unilinear interpretations that prevail in the existing literature, thereby offering both conceptual and methodological contributions to European historiography and to scholarship on Ottoman military history.

A central limitation of the present study stems from the restricted availability of detailed military records grounded in field-based data, which has constrained the ability to elaborate fully on certain historical patterns associated with the period under consideration. Nonetheless, future research that integrates a more comprehensive evaluation of Ottoman archival sources together with documentation of local military practices promises to facilitate a more nuanced and in-depth analysis of the subject. Ultimately, the study underscores the necessity of reassessing debates surrounding the Military Revolution within the broader context of multiple civilizations. Such a reassessment is not only crucial for attaining a more accurate understanding of early modern historical processes but also holds contemporary relevance, offering valuable points of reference for ongoing discussions in geopolitics and military strategy.